

V
D36018
d

36018, V, D, d

BUKVE

sa

K M E T A,

kako se ima per

kupovanju, plemenanju, rêji in opravljanju
kónj splòh obnafhati, de bi jih bolésen
obvaroval in v njih unanjih in notrajnih
bolésnih sam sebi svetoval in pomagal.

Po vólji z. k. krajske kmetijske drushbe,

spisal in na svitlo dal

Dr Janes Bleiweis,

Sdravnik sa shivino, z. k. uzheník sdravilstva sa shivino in tajnik z. k.
kmetijske drushbe v Ljubljani.

I. DÉL

s podóbfhino sa sposnanje starosti is sób.

V LJUBLJANI.

Natisnil Joshef Blasník.

1843.

Shivina je nar vezhi bogastvo kmétovo. Kdor vé, koga de ji je
fhkodljivo in si tó odvrazhati prisadéva, je sa njo nar boljshi in nar
koristnejshi sdravnik.

030037430

Predgovor.

Ljubi moji kmétji! tukaj vam bukve podám, ki vas imajo uzhiti, kako imáte s konjem v dnovih sdravja in bolésni ravnati.

Kmalo bote tudi enak podúk sa govéd, svinje, ovzé in pse dobili.

Té bukve sim sa vas spisal, ker so mi bile vashe potrebe snane, in ker me je z. k. kmetijska drushba, ki vam resnizhno vse dobro shelji, k tému spodbôdla.

Vém sizer, de je veliko tazih ljudi, ki mislijo, de vam v bolésni vashe shivíne svetovati snajo — pa nikar jim ne verjemite. Pomislite, de je shivínsko teló tudi od módriga stvarnika vstvarjeno in de je délo polno modrosti, ktero samo tisti pregledati more, kdor se je na tó uzhil, in na tó uzhenje mnoge skušnje stavil.

Jes sim se sam vezh let na Dunaju okrog bolnih shivín po shtalah médel in vse sim bral, kar so drugi sdravniki sa shivíno skušili in snashli; mislim tadaj, de sim v stanu vam koristniga in svéstiga svetovauza v téh bukvih v roko podati.

De bi vam pa ne dal sgol kofzhkov, ki samo od nekterih bolésin uzhé, sim vse vkup spravil, kar vam je tréba. Sakaj vediti morate, de je ravno tako potrebno, shivino bolésin varovati, kakor bolnim k sdravju pomagati. De bote pa svojo shivíno bolésin varovati mogli, morate okoljnosti, v katerih shivína sbolí, posnati; torej tá prvi dél posebno uzhí, kako se imájo konji oskerbljevati in opravljati, de ne sbolé.

Kdór vé, od kodi bolesni pridejo, kdór té odvrazha in vé, koga de nimá med bolesnijo shivíne storíti: verjemite mi, ta je sa svojo shivino storil, kar je bilo nar bolj tréba:

V drugim délu tega pisanja, ki bo po prvim kakor bo mogózhe kmalo na svetlo danó, vam bom nar prostejshi pomozhke povédal, s kterimi se unajne in notrajne konjske bolésni odpravljajo, zhe nimate pomozhi umniga sdravnika sa shivíno in drusiga ne morete storiti, kakor po navadniga shivínskiga sdravnika poslati. Skosi te bukve poduzhenim vam bó tudi lahko, pametnimu sdravniku sa shivíno, komur svojo bolno shivíno osdravljati daste, na roko iti. Od vsih bolésin, kolikor bo mogozhe, bom govoril in de me bo Gorenez tako lahko kakor Dolenez in Notrajnez rasumil, je z. k. kmetijska drushba skerbéla, de sim od umnih ljudi iména vsih bolésin prejél. S to pomózho, sa ktero se dobrotljivim gospodam, posébnó duhovnim gospodam, sdaj ozhitna sahvalim, si upam bukve sloshiti, ki

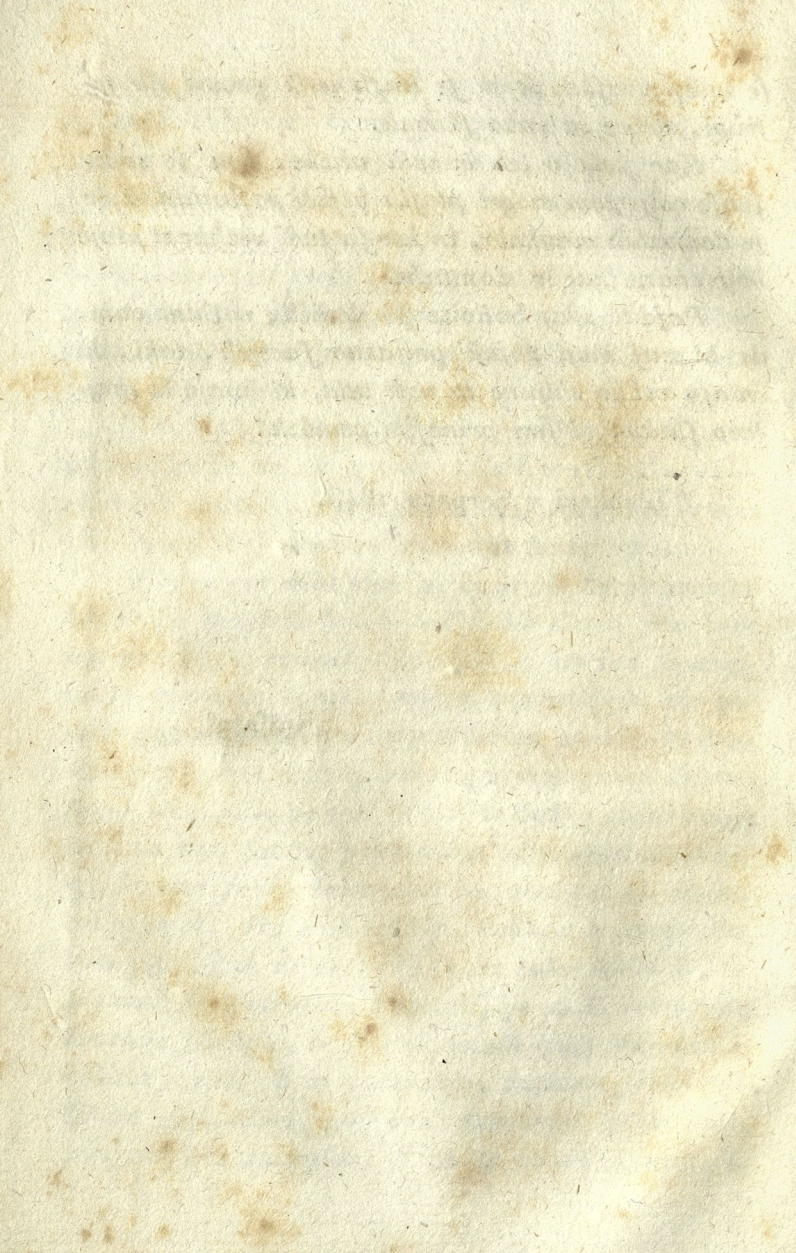
*se bodo povsód, kjér se nash jesik govori ali sa-
stópi, dobre sa rabo skasale.*

*Kar jesik v teh bukvih utizhe, sim se soper
svofo voljo tam mogel ptujih besedi poslushiti, kjér
je domazhik mankalo, in ker so tudi vezhkrat ptuje
bolj snane kakor domazhe.*

*Pojdite sdaj bukvize po deshéli, vofhim vam,
de bi vas moji rojaki prijasno sprejéli, taki, ki
imajo veliko shivine in tudi taki, ki imajo le maj-
hno shtalo. Vsim prinesite pomózh!*

V Ljubljani v Šerpanu 1843.

Spisatelj.

K a s a l o.

	Stran.
§. 1. K ako se ima pri nakupovanju konj ravnati; kako se njih starost prav sposná	1
§. 2. Poduk v plemenenji kónj	19
§. 3. Rêja in vpotrebovanje brejih kobil	25
§. 4. Pomôzh pri lahkkih in teshkih porodih	25
§. 5. Od istrebe in kako se imá istreba odpravljati	31
§. 6. Od nekterih prigódkov po porodu	32
§. 7. Od svershenja	35
§. 8. Od reje in opravljanja shrebét in kóbil	36
§. 9. Od fhtále in njeniga ofkerbovanja	43
§. 10. Od kerme ali klaje	49
§. 11. Od napájanja	59
§. 12. Sklepne opómbe od shrenja in pitja shivin	61
§. 13. Od zhêje in zhédnosti	62
§. 14. Od fkerbí sa kopita in od podkôv	64
§. 15. Od ftrêshbe in ofkerbljevanja bolnih konj	69
§. 16. Od usrokov bolesin sploh	72
§. 17. Kaj se imá pred všim pomisliti, kadar kak konj sboli?	89
§. 18. Nekoliko vashnih besedi, kako bi se sêhe mertvi konji v duarje spraviti mogli	81
§. 19. Zesarfke postave pri kupovanju kónj	82
§. 20. Sklep	85

§. 1.

**Kako se ima pri nakupovanju konj ravnati;
kako se njih starost prav sposná.**

Kupzhija s konji je filno teshka rézh. Prodajavez vé, prav velikokrat konje frédne pridnosti kakor prav dobre na vides postaviti in she zeló velike pogreshke sa nekoliko zhasa sakriti. „Kdor svoje ozhi sapéra, mora pa svojo moshnizo odpérati“ je star pregovor, ki nikjér bolj ne obveljá, kakor pri kupovanju kónj.

Nar poprej hozhem od najbolj navádnih svijazh kupzhevavzov s kónji nekaj opomniti. Védi torej, de ljudjé konja, kteriga prodati hozhejo, velikokrat prav lepo napravijo, kar mu lépsbi podobo da, — de se prav radi bizha ali gajshle poslushijo, de se konj lépsbi vstópi in se bolj shiviga pokáshe, — de mu fkrivej poprove serna ali bobké is popra in móke narejene v ritnik vtaknejo, de shivina s tem spodshgana rep bolj kvishko nósi, kakor de bi bila bolj shiva in boljshiga pleména, — s palzovim nohtam se na konjev herbet naflonijo, de bi se sdélo, kakor de bi bolj raven herbet imel konj; dlako od starosti fivo mu pomashejo, de bi se bolj mlad vidil, — mu isrujejo perve ali shebizhne sobé, de bi se starejsbi sdel, — mu isshegejo in ostergajo zherne jamize ali jedra na sobeh, de bi ga mlajshiga storili. Poglavitna svijazha kupzhevavzov s konji pa je, de svoje

konje nepodkóvane na ogled postavijo, s zhimur si marfiktere poboljšhke pridobijo, postavim, de oflepé, kakor de bi konji ne krefali in na podkove ne tolkli.

Bolesni, ktere konji ravno imajo, vzhafih sa nekoliko zhasa zeló sakrijejo, ali jih pa s tem vezhkrat pokrijejo, de shivino nalásh nekoliko poshkodjejo. Takó meszhino flepôto s tem fkrivajo, de ozhí nalásh poshkodvajo in po tém rekó: konj se je vdaril in zhes nekoliko dni bo vse spet dôbro. Prodajevez sna skorej vse gluhe, malo flishjozhe kolarfke konje, s ostrishenjem dlak v vshefih in s flikanjem tako oshiviti, de se pogréshek ne rasodene. Vélíki vampi se s lakfiranjem, s terdo klajo odpravijo; prasni kumerni trebuhí se s travo, obilnim senam in obilnim napajanjem napolnijo, naduha (Dampf) se s selenjem, puffhanjem, istrebljenjem, s lakoto in drugazhi, kolikor je je treba, naredí ali sa nékaj zhasa saprè. Zhe ima konj shtihpajn (Spath) ali kako drugo staro bolesin na nogah, tako de bres pomaganja, kruljevo hodi, ga na tísti nogi poshkódvajo, de neskushen kupez misli, de je konj savoljo te majhne fhkode kruljev. Terdo sategnjene nosnize naredé, de konj jesika ne molí; ispuhneno kopito se s smolnakam namashe; vóshnje konje le po dva in po dva skup pripeljejo, de dobre lastnosti eniga flabe lastnosti drugiga sakrijejo.

She vezh tazih svijazh bi ti lahko nashtel tako, de bi bile bukve premajhne; torej te samo téga opomnim ti pokasat, kako de se imash pri kupovanju konj ravnati, de ne bosh goljfan. Pred vřim se meshetarjev ogíбай kakor judov in beshi pred njimi, kakor pred kugo ali pa kólero; pri kupzhiji kónj se ne sanesi tudi ne na svojiga brata.

Zhe si hozhesh tadaž konja kupíti, glej nar pervo, de konja, kadar je v *pokóju*, in fizer nar pervo v *shtali*, potlej *svunaj shtale* ogledujesh.

V shtali nar pervo svoje ozhi na ushéfa in vso glavo oberni in glej, zhe glavo prosto v kvishko der-shí, prijasno nasaj gléda in zhe s ushesmi lepo igrá, ali pa zhe je pri sobanju in bres de bi se mótití dal, lepo is jasli sóblje, in ne na tlèh; zhe shivo svézhi in ne kakor de bi imel ternje med sobmí; zhe senó zhisto v gobez spravi in ne pusti posameznih bilk is gobza moléti; zhe ne spí in zhe mu ne te-zhe nesnaga is nosníz in gobza, — ako vse to vi-disfh, se smesfh tudi sa sdaj nadjati, de ta konj ni *kolar*, de ni neshréfhna, de ni hudóbna shivina, in de imá komaj kako boljésin, poséбно tadaj, zhe bosfh tudi druge déle preglédal. Tako imásh vedno, bres de bi se is svojiga mesta prestopil, na rebra, na *strani* in na vamp gledati, zhe se tukej pokojno gíblje, zhe ne osnanuje urno dihanje naduhe, filno sategnjen trebuh neshréfhnosti ali kake druge bolesni; zhe pa tudi ravno she blato sa konjem leshí, preglej tudi tó, zhe ne dajo morde zeze, v njem leshezhe ne prebavljene serna in ne prebavljena klaja oslabeniga shelodza sposnati.

Ako si to dobro ogledal, kar se da lahko v eni minuti storiti, velévaj konja pred shtalne vrata peljati, kér se pri taki stavi naj bolj viditi da, de moresh pred vsim drugim njegove *ozhi* na tanko pregledati.

Savoljo téga se vstópi med shtalnimi vratmi konju pred glavo, ga primi sa ujsdo in pregleduj mu ozhi: zhe ste obé trepavnizi enako dolge in zhe sta oba ozhefa enako velika; majnsfhimu ozhesu le nikoli nizh ne upaj: sakaj slepôta ga zhaka; potém glej zhe se punzhiza (Augapfel) lepo premizhe in zhe ozhi niso kermoshljive, zhe konj tudi dobro vidi in zhe mordè ni slép. Sdaj pa bósh is temôte bolj na svitlo, in fizer ritniskó stopajozh, bres de bi s svojimi ozhmí konjeve ozhi sapuhtil, na to gledal, zhe se punzhiza v ozhéh, ki je v temoti velíka bila, bòlj in bòlj do

gotove velikosti mánjsha. Zhe se punzhiza pomanjšha, je dobro in konj imá dobre ozhí; zhe se pa punzhiza ni pomanjšhala in je sivkašta, je tó siva mréna; zhe se pa punzhiza ni premenila in je vunder lepa zherna, je to zherna mréna. Zhe je le eno oko slepo, je gotovo vselej manji, kakor sdravo.

Ko si tako ozhí pregledal, spusti konja s rokami in odpri mu krotko in pokojno gobez, njegovo starost poglédat in sposnat.

Po starosti se vézhi dél zéna shivine ravná, torej je kupovavzu sló treba vediti, koliko je konj star, in to se nar gotovshi is sob sposna. Na vse druge snaminja se ne moresh tako sanesti in k vezhimu moresh is njih sposnati, zhe je konj prav mlad ali pa prav star; kar pa ozhitno ni došti.

Kdor se snadnosti nauzhiti hozhe, gotovo is sob starost zhes 20 let sposnati in se pri tém ne motiti, kakor se drugi motijo, kateri konju tudi na sobe gledajo, sravin pa ne vejo, koga de imajo v resnizi na njih gledati, ta si mora to dobro v glavo vtisniti, kar bom sdaj povédal. To ni teshko; de se bosh v tem she loshej umel, fim dal podobo k temu narediti. Sato le samo, ljubi prijatel, podobo rasvi in jo k mojim besedam priméri.

Starost konj se v resnizi samo is shestih sprednih sob spódne zhelusti sposna, ktére résne sobe imenujejo, sa to ker shivina s njimi jed prime in tako rekozh odréshe. Na te dobro pasi; v tem je vša snadnost, starost sposnati.

Téh shést sob storí tri pare in fizer tako, de *dva vkup stojezha narfrédna sobova* en par storita. Ta dva se imenujeta *kléshnika*, ker konj s njima, kakor s kleshami, vsako jed posebno sgrabi.

Tik kléshnikov stojí na levi in na desni strani en sob, ta *dva tik stojezha sobova storita spet en*

par, in imenujeta se, ker v sredi med kléshniki in krajniki stojita; *fredna sobova* ali *frédnika*.

Tik frednih sób stoji sopet na lévi in na desni strani en sob, ki spet *en par v kupej storita* in ki se *krajnika* imenujeta.

Is téh tréh parov ali shestih sob spódnih zhelust se sposna konjska starost in le malokadaj se ti sobje na sgorni zbelusti gledajo.

Ker je pa, kakor si ravno slishal, od vsaziga para en sob drusimu ves enak, je dovólj, zhe se samo trije sobovi posnajo, en kléshnik, en frednik in en krajnik, de bi se vsaka starost konja povédala.

Nekoliko od teh sob stoji — pa vender navadno — le pri konjih moshkiga spola, na vsaki strani en samez ali jekel (Hackenzahn), na kteriga se pri starosti sob le memo gredé tudi pogléda, na kterim pa ni toliko leshézhe, kakor na unih.

Ker fim ti nar popréd sobe nashtel, is kterih se starost sposná, ti bom pa sdaj premémbe raslóshil, ktere se na njih v raslozhnih zhasih sgodé. Nar popréd je pa potrébno véditi, de téh shest sob ne ostané skósi zélo shivljenje; sakaj v pervih letih vùn popadajo in drugi spet na njih mestu srastejo; torej se *pervi mlézhni* ali *shrébizhni sobovji*, drugi pa *stanovitni* ali *konjski* imenujejo.

Kakshin je mlezen sób, kashe **Figura 1.** Is téh snaminj se da sposnati: Njegova farba je béla, sob je sploh manji, sgorej shirji in je, kakor de bi imel sareso, voshej, kakor de bi vrat imel in na spredni plati se vidijo plitvi grabnizhki v podobi zhert.

Konjski sob v **Fig. 2.** je bôlj rumenkast, vezhi, bolj v podobi sagojsde, nima raslozhniga vratu in namest vezh plitvih zhert po dolgim imá eno ali dvé globozhini v podobi shléba.

Po takim se mlezhni sob od konjskiga raslózhi, kar imam pred vsm opomniti. Potem se mora prav

posebno sgorno lize fleherniga soba ogledati, t. j. tisto lize, s katerim se spodni sobjé na sgorne dergnejo, katero lize se savoljo tega tudi *lize dergnenja* imenuje. Na to lize, ljubi prijatelj, morash gledati — na tem se starost bere — to lize je rojni list konja. De so na tém mestu sobjé raslozhne podóbe, bosh ozhitno vidil, zhe postavim **Fig. 11.** proti **Fig. 18.** dershih. Pervizh, vidish tam zherno jamizo, ktere na **Fig. 18.** vezh ni. — Drugizh imájo sobjé vso drugazhno podobo na dergnenja lizu; torej je pri **Fig. 11.** konj 4 $\frac{1}{2}$, pri **Fig. 18.** pa 25 lét star.

Prahal bosh pa: Kako se je to sgodilo, de se more sob tako spremeniti? To ti bom kój na tanko rasloshil. — Sobje se pri sobanju, edin na drugim fleherni dan nekoliko oddergnejo, sa to se sgodí, de se nar pervo spredni, po tém sadni kraj in poslednizh jamiza, katero imá fléherni sob na frédi, skosi dergnenje s zhasama oddergne in sbrishe. *Tako se sob v létu, kakor skufhna na tanko uzhi, sa eno zher to ali linijo oddergne in se ravno toliko is svoje jame pomakné.* De bosh pa rasumil, kako se oddergnenje v létih s zhasama sгоди, poglej **Fig. 3.** v kateri je popolno dorashen, 30 zher dolg konjsk sób (kakor si ga v **Fig. 2.** vidil) od sgóri na dôli na 5 koszhkov prerésan, de se pokashe, kako de se sob s letmi sam oddergne in savoljo téga oddergnenja raslózhne sgorne liza kashe. Pervi koszhek v **Fig. 3.** ti kashe sgorno lize konjskiga soba, ki she nizh ni oddergnen. Zhes 6 lét se shésh zher oddergne in tadaj se pokashe, kakor se na drugim kószhku vidi, drugazhna podoba oddergneniga liza, ki je pojajzhno okrogla (oval rund) in ki se po *jajzhno okrogla dôba* (ovale Periode) imenuje. Zhe imá konj na kléshnikih tako oddergnéno lize, je 6 let she star; tako se *eno leto posnejshi*, tadaj zhes 7 lét, fredni, in she eno leto posnejshi, tadaj zhes 8

lét krajni sobjé spremené. Tretji kofzhek ima spet drugazhno podobo na sgornim lizu, ki se spet 6 lét posnejshi prikashe, in ki ima okroglasto podóbo in se torej okroglasta dôba (rundliche Periode) imenuje. Kadar tada j konj na kléshnikih tako dobo kashe, je trinajst lét; na frédnih 15, in na krajnih sobéh 16 let star.

Zheterti kofzhek ima spet drugazhno podobo na sgornim lizu, ki se spet 6 let posnejshi perkashe in ki imá trivoglasto podóbo, savolj zhesar se *trivoglajna dôba* (dreieckige Periode) imenuje. Kadar tada j konj na kléshnikih tako podobo imá, je 19, na frednih 20, na krajnih 21 lét star.

Péti kofzhek spet drugazhno podobo na sgornim lizu kashe, ki se tudi 6 let posneje prikashe in dvavoglasto podobo imá, savolj téga se tudi *dvavoglasta dôba* (zweieckige Periode) imenuje. Kadar imá tada j konj na kleshnikih tó podóbo, je 25, na frednih sobéh 26, na krajnih pa 27 lét star.

Kdor te spremembe na podobi sgorniga liza sob dobro posná, je v stanu, starost prezej na tanko sposnati, de je pred goljfi jo in shkodo gotov. Na téh stoji sposnanje starosti is sob.

Sdaj me pa sprémljaj s podobami v rôki od figure do figure, de ti, kar she dalje sledí, rasloshím.

V **Fig. 1.** sta dva mlezhna soba, eden od spredne in drugi od sadne strane pokasan, kjer se njih zherte, njih vrat in na sgornim lizu zherne jamize vidijo.

V **Fig. 2.** je stanoviten sób od fredne strani, kjér se vidi, kako de je sob proti korenini bolj debel, pa manj shirok; na tem je v poglédu na sgorne in prerese liza, kakor so v **Fig. 3.** pokasane, veliko leshé zhe.

V **Fig. 3.** je popolnoma israfhen 30 zhert dolg stanoviten sob s prerésnimi lizami, na kterih se she rasloshene 4 poglavitne podóbe sgornih liz viditi dajo.

Fig. 4. je spodna zhelust 4 — 7 dni stariga shrebéta, kjér se dva mlezhna kléshnika in sraven 2 she s koshizo prevlezhena frédna sobova vidita.

Fig. 5. kashe spodno zhelust 14 — 30 dni stariga shrebéta, kjér se mlezhna kléshnika in mlezhna fredna sobova dobro, krajnika pa she s koshizo prevlezhena vidita.

Fig. 6. kashe spodno zhelust pollétniga shrebéta. Kjér ima tadaž shrebe vsih 6 mlezhnih sob, pa she na vsih zherne jamize ali jedra, in kjer sta kléshnika na sprednim in sadnim kraju, frédna sobova pa na sprednim kraju oddergnena, je shrebe pol leta staro.

Rekel sim she, de se vselaj nar prvo kléshnika oddergovati sazhneta, ker nar prvo sraleta, in de potém naflédni sobovji k oddergnenju na versto pridejo. Pa opomniti se morá she dalje, de se pri oddergnenju vedno nar prvo spredni rob sóba kjer je visheji, sa njim pa sadni, kjér je nisheji, dergniti sazhne, in kader se robovi oddergnejo, potém she le zherna jamiza ali jedro na versto pride, se pomanjšha in s zhasama vsa sgíne; sa tó konji v mladosti in na mlezhnih in na stanovitnih sobeh zherno jamizo imajo, ki se jedro imenuje, na ktero se torej pri iskanju létne starosti dobro gledati mora.

Fig. 7. kashe eno leto staro shrebe, kér je zherna jamiza na kléshnikih zhišto sginila, frednika in krajnika imata she zherne jamize ali jedra. Kadar zherna jamiza na frednih sobéh sgíne, je shrebe poldrugo leto staro, kadar so pa jamize na vsih sobéh sginile, ima konj dvé léti.

Fig. 8. kashe tadaž dvélétno shrebe, kér so vse zherne jamize isbrisane.

V poltretjim letu se sazhnejo sobjé preménvati, ko namrežh po versti mlezhni sobovi vun popadajo in na njih mésto novi ali tako imenovani konjski

ali stanovitni sobjé sraſtejo. To ſe godí tako po rédu, de najpervo kléſhniki, ſa tím ſredniki in poſlédnizh krajniki iſpadajo in v ravno tem rédu ſpet iſraſtejo.

Fig. 9. kaſhe tadaj ſhrebe poltretje leto ſtaro, kjér ſe ſhé novi kléſhniki vidijo, ki pa vender ſhe niſo toliko vun pomakneni, kolikor ſo poleg ſto-jézhi ſhe vſi oddergnjeni mlezhni ſobje. S trémi létmi ſo novi ſobje ſhe toliko iſraſtli, de ſe prednji robovi kléſhnikov dotikajo, kateri ſe po tém od 3. do 4. léta, ſadnji robovi od 5. do 6. leta in oſtanik jamize v ſhéſtim letu oddergne, tako de konez ſheſtiga léta zhernih jamiz na kléſhnikih ſkoraj nizh vezh viditi ni; kar ſe bo vſe v ſledézhih figurah viditi dalo.

Fig. 10. kaſhe ſhrebe tri leta in pol ſtaro, kjér ſo ſredniki tudi ſhe novi pa s kleſhniki ſhe ne énako veliki; krajniki ſo ſhe mlezhni.

Fig. 11. kaſhe ſhrebe ſhtiri in pol léta ſtaro, kjér ſo ſhé vſi ſobjé novi, obá robova kléſhnikov in ſprédni rob ſrednikov ſo ſhé nekaj oddergneni, nekaj ſe pa ravno oddergavajo. Sadaj ſe vidijo na figuri v téj ſtarosti s pikami ſvesani ſamzi ali jekli s oſtrim robom in s oſtro robaſto oſtjo ali ſhpizo.

S polpetim letam je ſhrebè konj poſtalo, kar ſe s dokonzhanim premenenjem téh ſob pokashe.

Fig. 12. kaſhe konja pét let ſtariga, kjér ſe na vſih novih ſobéh jamiza viditi da; robovi kleſhnikov in ſrédnikov ſe vidijo oddergneni, ſamo robovi krajnikov ſo ſhe zéli.

Fig. 13. kaſhe konja 6 lét ſtariga, pri katerim ſe, kakor ſe je ſhe gòri pri **Fig. 9.** pokasalo, jamize kléſhnikov ſkoraj zhiſto ſbrisane vidijo. Šhpiza in robovi ſamzov ſo ſhe oſtri.

Fig. 14. kaſhe konja 7 lét ſtariga, pri katerim je tudi jamiza na ſrédnikih ſhe ſkoraj zhiſto oddergnjena, ſhpiza ſamzov ni vezh oſtra, temozh oddergnena.

Fig. 15. kashe konja 8 lét stariga, pri kterim so jamize na vseh sobéh sginile. Na tém tadaj, de noben sob vezh zherne jamize nima, pa vunder po jajzhno okroglo podobo imá, se da konj 8 let star sposnati, pri kterim ste tudi jamizi samzov na shpizi she okroglaste, robovi pa vender she niso zhišto oddergnjeni.

Fig. 16. kashe konja 13 lét stariga. Prashal bosh, sakaj fim se tako naglo od 8. léta na 13. preskôzhil in zhe se konj 9, 10, 11 in 12 lét star na sobéh sposnati ne da? — Sa tó fim se lé preskôzhil, de ni tréba prevezh podobshin (Zeichnungen) ktere bi bukve le podráshile, pridjati in kér bo lahko sleherni, kdor je moj uk saštopil, lahko is sledezhiga, kar bom she povédal, vméfi leshézho starost 9, 10, 11, 12tih lét sposnal.

Shé pri **3. Fig.** fim raslóshil, kako de se sobjé s zhasama oddergnejo, se po tem védno vun pomikajo in savoljo tega na lizu dergnjenja (Reibfläche) razlozhno figuro imajo. — Kadar so tadaj na sobeh spodnje zheluſti vse jamize sbrisane in savoljo tega liza dergnjenja pojajzhno okroglo figuro kashejo, se sobje po verſti vſako leto sa eno zherto oddergnejo, de je v 6 létih 6 zhert naj pervo na kleſhnikih oddergnjenih in se na njih naj pervo okroglasta dôba pokashe. To spremenjenje po jajzhno okrogliga liza dergnjenja v okroglasto, ne samo na kleſhnikih, temuzh tudi na drusih sobéh, se pa tako s zhasama in nevidoma godí, de se prebòd is pojajzhno okrogliga liza v okrolasto ne da naglo konzhan našhim ozhesam gledati.

Kadar je tadaj konj 9 lét star, so kakor fim rekel, jamize vse sbrisane in lé lize dergnjenja je samo she zhišto po jajzhno okróglo.

V desetim letu sazhneta she kléshnika okrógla prihajati, frednika in krajnika sta she po jajzhno okrógla.

V 11. letu sazhneta kľeshnika bolj okrogla prihajati, tudi frednika se okróshita, krajnika sta she po jajzhno okrogla.

V 12. letu sazhneta tudi krajnika okrogla prihajati, kľeshnika in frednika sta she bolj okrogla.

Starost 9, 10, 11, 12tih lét se tudi na tém sposná, de se sobje sgorne zhelusti pogledajo, ker nam gotova skushnja pove, de jamize na sobéh sgorne zhelusti posneje sginejo, in jamiza na kľeshnikih sgorne zhelusti she le s 9mi létmi sgine, na frednikih s 10mi — na krajnikih s 11mi ali 12mi letmi.

Po takim tadaž mislimo, de je kónj 9 lét star, zhe je tudi na kľeshnikih sgorne zhelusti jamiza sginila, — de je 10, zhe je na frednikih, — de je 11 ali 12 lét star, zhe je tudi na krajnikih sgorne zhelusti sginila. — Krajnika sgorne zhelusti dobita ob tem zhasu savoljo napzhniga oddergnjenja vezhkrat saréso, ki se ugrisek imenuje in kér je ta ugrisek navadno v 9. letu naj vézhi, mislijo ení, de je to negoljusno snaminje 9 lét stariga konja.

Fig. 16. nam tadaž kashe konja 13 lét stariga, kar se na tem sposna, de liza dergnjenja kľeshnikov spodne zhelusti popolnoma okroglo podobo imajo; drugi sobjé so tudi shé jéli okrogli prihajati; samza sta se sdaj she pookroshila.

S 14mi létmi pokasheta tudi frednika tisto okroglo podóbo, ktera se na krajnikih s 15mi létmi prizhnê in navadno do konzhaniga 18. leta terpi.

Fig. 17. kashe konja 19 lét stariga, ki se na tem sposná, de sgorno lize kľeshnikov skoraj trivoglasto podobo kashe, — samza sta zhisto okroglasta in grabnizhek, ki je bil v fredi s rogam samashên, sdaj pokasheta. Ta trivoglajna dóba tudi 6 lét terpi in sgine na kľeshnikih konez 24tiga, na frednikih konez 25tiga in na krajnikih konez 26tiga leta.

Fig. 18. pokashe konja 25 let stariga ki se na tem sposná, de kléshnika dvavoglasto podobo imata. Ravno ta podoba se vidi tudi s 26mi létmi na frednikih, s 27mi létmi na krajnikih. Starost she dalje posnati, bó komaj kadaj treba.

Fig. 19. kashe predolge konjske sobe. Taki sobóvi, ki skosi to sraštejo, de se savoljo zhelustne stave sobje toliko ne oddergnejo, kolikor se vun pomaknejo, so filno goljufni; storé, de se konj mlajshi sdi, kakor je réf, kér dergnjenja lize mlajshih let opominja. De bi se tadaj pri téj priloshnosti ne motil, glej zhe sob toliko is mesa gléda, kolikor je prav; namrezh pri kléshnikih 8, pri frednikih 6, pri krajnikih 4 zherte ali linije. Zhe je pa sób she predolg, se mora pogledati, sa koliko zhert prevezh is mesa gleda, in sosheteti se morajo te, kér vsaka zherta eno leto velja, s shtevilam let, ktere lize dergnjenja kashe: shuma kashe po tém pravo starost.

Sobje na **Fig. 19.** kashejo v sgorni verstí, zhe se na dergnjenja lize pogléda, she lé 9 lét; pa sobjé so veliko predolgi, namrezh sa 10 zhert, ktere so na desnim kléshniku sasnamvane; zhe se sa vsako zherto eno léto shteje, to 10 lét isdá, ktére k létam skosi lize dergnjenja sasnamvanim shtéte pravo starost konja, namrezh 19 lét pokashejo, kakor se to v dólni verstí té Figure viditi more, kjér ravno tisti sobovi pravo refnizhno lize dergnjenja, namrezh v trivoglajni dóbi pokashejo.

Fig. 20. kashe sobé shlebogrisza, kjér so savoljo naflanjanja na terdé rezhi posebno kléshniki in fredniki gerdo okrusheni in sa sposnanje starosti neprilpravni postali. V taki okoljnosti se imata pa posebno najbolj ohranjena krajnika in pa tudi samza pogledati.

Pri sklepu poduzhenja od sobovne starosti moram she nékih goljufij opomniti, ktérih se mnogokrat po-

flushijo, kér v zhaših konje bolj poštarne, v zhaših bolj mlade storiti skušhajo, kakor so v resnizi.

De konje bolj stare naredé, jim eden ali vezh mlézhnih sob s filo isrujejo ali pa isbijejo, pokasat, de je konj sobé she premenjal. Mlezhni krajniki se dajo najloshje iskrushiti in 4 leta star konj sna po takim sa 5 lét stariga veljati. Goljufija se da vselej samo skosi tó sposnati, de se pogleda kakšni so drugi sobovi in po kateri versti so ispadali in se oddergnili.

Kér konji vezh kakor 7 ali 8 lét stari v kupzhiji prezej manj veljajo, jih s tem mlajšhi narediti poskušhajo, de jim zherne jamize shé oddergnene umétno tako naredé, de s kako ojstro pripravo jamizo isdoblejo, kake kapljize hudizheviga olja va-nje vlijó in tisto mesto po tém s rasbéljenim dratam isshgejo. Pa zhe se dobro pogléda, se koj sposná, de so jamize lé ponarejene, sakaj nikóli niso tako po jajzhno okrógle, kakor prave in tudi se na kraju tako ne svétijo, tudi se samza v 13tim letu shé vkróshena k jami-zam vezh ne podašta, kakor tudi zéla natura konja ne.

Kdór se po rasloshenih pravilih ali reglizah pri raslojenju starosti svesto ravná, sraven pa tudi skosi pridno vajeenje pri shivih konjih snane starosti starost najti poskušha, se bo gotovo tako navadil, de se bo malokdaj, in tudi pri starih konjih le sa malo lét smótil. Verh tega se mora pa she opomniti, de, kér shrebeta vezhi del v pomladi na svet pridejo, se mora tudi rezhi, de so she le v prihodni pomladi enolétne in tako dalje tudi v prihodnih letih ob tém zhasu pravo starost doségle.

Zhe si tadaaj doslej vse tako najdel, de smesh upati, de je konj po tvoji vólji, ga pušti vsiga ishtale na prostor peljati, de ga bosih mogel she bolj in povšod ogledati.

Sdaj ga sazhni, bres de bi se mótil ali motiti dal, prav in po versti ogledovati in vštópi se kake tri stopinje

pred-nj in nekoliko na défno od glave konja, ne daj se pa ne s govorjenjem prodajavza ne drusih okrog stojézhih oféb ali perfhón omamiti; ako hozhe tvoje ozhí na kako drugo rezh obrniti, pasi dobro in ako ti nekaj pri konju prav dobro dopade, neogleduj tega predolgo, de bi drusih poshkodovanih rezhí na konju mordè ne preserl.

Preglej sdaj na tanko ushéfa in kako migajo, posebno satilnik ravno sa ushésmi, sposnat, zhe ti tam otekline morde kakshniga tura ali druge otekline na satilniku ne pokashe. Po tém poglej dobro nosnize in glej zhe je nos snashen, ali zhe ne tezhe kak sók ali stershén is njih, kar kévshih, ali smerkel poméni; zhe ni kake otekline ali zeló kake gnojne luknize na sprednim lizu, kar vezhi dél gníl sòb poméni. Škerbno po tém preglej medzhelustje (Kehlgang), zhe je zhisto, gerzh in oteklín rasne velikósti tam ni, kar ni dobro.

Na perfih she posebno poglej, zhe niso ranjene, zhe so bres oteklín, bres turov in nekdanjih ran in zhe so povsodi enako s dlako poraslene.

Sdaj se pa na plézha osri, de vidish zhe so zéle in dovolj terdne, kakor tudi zhe so spredni komolz in plezhni zhleni zéli.

Merkaj dobro, zhe ispadene dlake od masil ali nekdanje rane od savlezhene shnore ali kite ne pokashejo, de je bil konj nekdanj shvintast. Na komolzu bosh lahko vidil, zhe ni kake gobe ali bule tam.

Sdaj preglej prédne nogé dobro sgorej do kopita, zhe so prav vstavljene in bolesni nekashejo, kar bosh v podobshini v drugim délu vidil in se bo posnejshi v bukvih popisalo. Nar bolj glej pri prédnih nogah na pishalo, poglej in pretiplji jo s roko, slasti zhe ni na notrajni strani kake morske kostí, bolj sdaj so pa kite (Beugesehnen), ki so vezhkrat oterpnjene, otekle in saterjene in vezhi del konja sa rabo

sploh nepripravniga storijo. Pripéto (Fessel) ali vinzelj si morash sméraj tako isvoliti, de bo zhišta in prosta od morskih kostí (Ueberbeinen) pa tudi od turrov, rap i. t. d. in konja s stisnjenim ali ploskastim, polnim ali isbuhnenim kopítam te bom vselej svaril kupiti; pred ali potlej, mènjkrať ali vezhkrat boš imel vender védno jeso s njim. Tudi pri kopítu posebno snotrajno délo dobro poglej, kjér je tam vezhkrat rog pózhen, kakor se mora tudi na streli savoljo njene gniljobe ali pa raka potrebno gledati.

Dalje ti je sdaj is svojiga mesta mogozhe dobro na herbet pogledati, ki mora biti zél in lepo raven in se mora v lepó napéte rebra isiti, ker se konji s stisnjenimi rebra mi nikoli med boljshi ne shitejejo. Pa posebno na to morash gledati, de se rebra pri dihanju prevezh ne gibljejo, tako tudi vamp in strani, ker bi drugazhe lahko nadušhljiviga (dampfig) konja vtégnil kupiti.

Kar trebúh slasti utízhe, se nesmé samo na tó gledati, de ni ne prevelik ne premajhen in sategnjen, kar je slabo; temozh de tudi oteklín kakor jajza ali zlo pešti velikih, kakor postavim tako imenovanih kíł (Brüche) nima, ki se nedajo osdraviti in she drugih shkod navadno prinesejo. Štrani ali lakotnize (Hungergruben) majhne dopadejo; sakaj taki konji se dajo bolj napasti kakor drugi s velikimi lakotnizami in ledja tazih konj so sudi navadno shiroke, lepo nape te in terdne, kar mora vselej biti, ker ledja pri vóshnji in pri jesdarilu naj vezh veljajo in najvezhi mozh v njih, in ta v terdni in lepi postavi leshi. Ne posabi tudi na mofhnó (Schlauch) in na shrót (Geschröte) pri valahu ali resanim konju in shrebzu, in na vime pri kobilah, zhe so zhište in nékakih oteklín, saterdkov, gerzh, i. t. d. ne káshejo.

Potém poglej na tanko krish in ledje, zhe je enako rejeno in stavljeno, zhe ni ledje na eni strani

bolj suho, kakor na drugi (shvintast) — zhe ni bilo ledje na eni strani kadaj slomljeno, tako de imá sdaj konj eno ledje bolj nisko.

De bi sdaj sadni dél konja pregledal, se vstopi kake tri stopinje od sadaj in na stran sadniga déla in pregleduj krish, ledje in sadne nogé, vselaj oboje skup pogleduj, ker bosh tako nar loshejsbi pogresfke nashel, ki bi jih kaki dél iméti vtegnil. Naj bolj pa na sadnjih nogah sadnji komolz (Sprunggelenk) pregleduj; sakaj sadni komolz imá najvezhkrat najvezhi napake in pogrésfke, ktéri ako ravno konja sa eno ali drugo rabo vselej nespridijo vender njegovo zéno veliko pomanjsfajo. Zhe v frédi med notrajno in prednjo strano téga komolza kaksfhno bulo vidish in je ta pri potipanju mehka, se imenuje *vodéna otifka* ali *mehur sadnjiga komolza* (Sprunggelenksgalle); zhe je pa krí v mehurju, jo *kervav mehur* (Blutspatt) imenujejo. Ta mehur fizer konja ne storí kruljeviga, pa ga pogerdi. Enaki mehurji se vezhkrat tudi bolj visoko pokashejo, se pa she le dàjo viditi, zhe se drugazhe sa konja vstopish. Zhe pa spet kako tako bulo vidish, vezhji ali manji, vzhafi komaj toliksfhno kakor léshnik, vzhafi kakor pést, na notrajni strani sadniga komolza in fizer tam, kjér narfpodnejsbi koshize zhlena na golenu ali pisfali leshe, in je poslédnizh ta bula terda kakor kost, se imenuje *shtihpanj* (Spath). Vezhkrat konji od tega niso kruljevi in potlej vezh ne fhkodje, kakor de je konj menj vréden; vezhkrat pa tako slo kruljevo hodijo, de na tisto nogo zló stopati ne morejo; dalje se dostikrat sgòdí, de to shantanje tako rezhi, v kratkim samo preide; prav dostikrat pa kar ne preide. De se shtihpanj she bolj na tanko in gotovo najde, se morata, kakor fim she rekel, obá zhlena skup prilizhiti ali priglihati. Tudi na drusih mestih sadniga komolza bosh morske kosti in bule v gledal,

ki pa niso shtihpanj, kar bo podobshina v drugim délu fkasala, in od kar se bo she posnejshi govorilo.

Drugi déli sadnjih nog se tako ogledujejo, kakor sprédnje nogé.

Poslédnizh tudi rép poglej: zhe ga konj prav in na eno stran ne nósi in zhe je snáshen.

Zhe so ti pregledi in ogledi po tvoji volji bili, tako, de te imá she vólja, konja dalje do konza ogledovati, je sdaj treba gledati, kako konj hódi, zhe se urno ali pozhasi, v velikih ali majhnih stopinjah prestópa. De bosh to dobro preglédal, te moram pa she dvéh rezhí opomniti.

V pervizh je dobro in tudi potrebno konje na terdih, zhe je mogozhe vloshtënih tláh ogledovati, tórej na zéstah in ne na travnikih; sakaj majnsi poshkódovanja rasnih sort, slasti na dolejnih délih nog se dostikrat na mehkih tláh kar né dajo vglédati; po tem je tím bolje, zhe je prostor, kjér konja ogledujesh, navsdòl, kér se shantanje, in slabosti v udih na takim neravnim prostoru, posebno navsdol, loshje dajo najti, kakor na ravnim. To je pervo; sdaj drugo. Kar hojo konja utízhe, je mnogo ljudi té misli, de naj se pervo prestópoma ali v shritu prestópa; pa kér je mnogo poshkodovanj, ki se v prostim prestopanju ali v shritu ne dajo viditi, — she vezh pa tazih, ki minejo, zhe konj nekoliko stopinj stori, ali pa ki se komaj she lé dobro poduzhenimu posnovavzu konj sposnati dajo, mene taka misel obhaja, de se mora konj koj terdno spodbošti; pa ne posabi velíti, de se imá konj dolgo sprejavati; sakaj zhe ga kdó dobro vódi in na kratkim vajetu imá, mu sna, zhe mu glavo dobro podprè, ne samo manjsih pogréshkov, temuzh tudi slabost, oterpnjenost i. t. d. v sprednih nogah skriti in tebe premamiti.

Kadar se ti je sdaj konj sprevedil, imásh na tó gledati: 1. Zhe nogé lepó od tal vsdiguje in tudi,

kadar se prezh pélje, vse podkove dobro vidish. 2. Zhe se tako shiroko, kakor je prav, prestopa, zhe se sadnji komolz in pripéte ali binzeljni (Fesseln) prevezh ena drugi ne blishajo in zhe konj s podkovami ne krésh; 3. Zhe v krishu ne omahuje, temuzh terdno gré in zhe krisha prevezh ne giblje, ker bi fizer mertvošt v lédju (Kreuzlähme) iméti ali shvintašt vtegnil biti. Tako je, kadar se konj od tebe shene; kadar se pa verne, glej zhe vrat in glavo dobro nósi in s njima ne omahuje, zhe sprednje nogé dobro vsdiguje, s sprednimi pa kakor s sadnjimi terdno in varno na tla stopa in kadar spét pokójno stóji, glej zhe savoljo lápe reber in strani preteshko in prevezh ne giblje, nosniz prevezh ne odpera in zló ne kashlja.

Dobro tudi storish, zhe sdaj konja pozhasi tjè in v tropu nasaj peljati vkashefh in se tako na stran vstopish, de mora konj memo tebe iti in de morefh njegovo gibanje tudi od strane, njegove velike in male prestopa, terdno istéganje i. t. d.; sploh vso njegovo noshnjo she prav dobro viditi. Tako vidish, ljubi moj, se mora konj prav, kakor se gré, ogledovati, in zhe ga bosh tako ogledoval, te ne bo lahko goljsfati; pravo ogledovanje tudi prodajavza oplashi in mu serzhnost k goljsufiji odvsame.

Vam pa, mladi fantje, ki imate nad kónji veselje, dam svèt, se tako med seboj vaditi. Zhe drugi okrog vas shverkajo in burke vganjajo, vsamíte bukvice v roko in poglejte va-nje; pojdite v shtalo ali pa konja sa pod peljite, kjér imate pokoj; pridno se med seboj vadite in dobro premislite, de le tá dobro konje posná, kdor se jih je sposnavati uzhíl.

Pa konji snajo tudi poredni biti ali napzhnosti imeti, kterih v kratkim zhasu posnati ni mogozhe; take se snajo tudi isgovoriti, pa nikoli ne poprej, prèden se kupzhija ne dogotovi, ker sna zena vezhi

sraſti, kakor tudi, zhe konja na ſkuſhnjo vſameſh in ſe konj dobriga iſkaſhe, moraſh neke goldinarje vezh dati, kakor drugazhi.

Sa gotove napake in pogrěſhke pa, ki ſo zelo ſkriti, ki ſe le s zhaſam raſodenejo, in kateri ſe po- glavitni pogrěſhki imenuje, je v naſhih deſhelah po- ſtava, ki rezhe, de mora prodajavez ſa konja dobro ſtati; od teh ſe bo poſneje govorilo. Zhe prodajavez ſa poſámeſne rezhí dobro ſtojí, na katerih je vezh le- ſhezhe, in zhe dvomiſh ali zvibljaſh, ſi ſnaſh pa piſmo narediti dati.

Zhe ti sdej konj dopade, ne povej tega in ne govori prevezh, temuzh veſ proſt ſa kup vpraſhej, in koliko de te je volja ſa-nj dati, je na tebi; pomiſli do- bro, de zhe norzi in otrozi na ſemenj gréjo, kupzi dobro terſhiti véjo; vpraſhej tadaſ ſvojo moſhno in ſvoj um, kaj ti je ſtoriti in ſhe le, kadar ſe ima po- ſlédni kùp povédati in v roko vdariti, povej ſvoje pogódbi, in zhe ſe prodajavez téh brani, ti bo ſhe vezh previdnoſti tréba; zhe je pa vſe prav, vdari na roko frézh, plazhaj in primi kupljeniga konja ſa ujsdo.

§. 2.

Poduk v plemenenji kónj.

Na tém, kar ti bom, ljubi mój, ſdaj v tem po- glavju povédal in opomnil, naj ti bo ravno toliko le- ſhezhe, kolikor na paſljivoſti pri kupovanju konj; ſa- kaj kakor tam ſhelíſh po kupzhiji dobro blago v ſhtalo pripeljati, tako tudi ſkoſi plemenenje in rejo, ako ravno na drugo viſho.

Premiſli pa poprej, zhe hozheſh konje ſa plême iméti, to je, kobile iméti in ſhrebeta rediti, zhe

imalh potrebni prostor ne samo v štali ampak tudi na pašti, prerajtaj si po tém, zhe ti bo tudi kaj gotoviga dobizhka verglo, ob kratkim: Zhe si v stanu shivino sa plême iméti. Ako si moresh to vprašanje po vólji odgovoriti, in ti je zhal in vse pripravno: poskusi in sazhni.

Pervo, kar je tréba, je, de na tanko na shrébza in na kobilo gledash; sakaj pri plemenenju ostane to poglavitno: *Glej de se po mogozhosti lepo s lepim, in enako s enakim pari.* Zhe se to ne sgodí, vse nizh ne veljá.

V kratkim ti hozhem tada j posamesno povedati.

1. Glej pri shrébzu, de je njegov predni dél lép in k tvojimu namenu pripraven, de je mozhan, terden in de more kaj preterpéti, pri kobíli pa, de je njéni sadni dél, de so njene nogé in njena velikost lepe, vamp prostoren s shirokimi medénizami (Becken) — pri obema pa, de sta sdrava.

2. Isvóli shivino enake velikosti in téshe; shrebez in kobíla ne enako velíka nikoli dobro ne déneta; pri tem se pa tudi drobni ali grobi udje in ves shivot sastopija, sakaj slabo bosh storil, zhe bosh terdokostno kobilo s tankonoshnim lahkim shrebzam paril.

3. Ne pari nikoli premlade shivine, sakaj negódno seme neobrodi nikoli popolniga sadú. Torej se nima shrebez nikoli pod 5timi, in kobíla nikoli pod zhveterimi létmi spushtati.

Pri zesarfskih shrebzarjih se nesmé nobena kobíla, ki ni popolnoma 4 leta stara, spushtíti, tako velí ozhítno povelje ilirfskiga poglavarstva.

4. Pa tudi prestáre kobile in prestari shrebzi se nimajo spushtati, kér flabe mladizhke rodé.

Tako si masikter kmet misli, zhe imá kako staro vso sdelano kobílo, ki je polna pogréshek in skoraj sa nizh vezh ni: Ho! ho! to bom k shrebzu peljal; tam je lep shrebez; tu bi se she lep shrebizhek do-

bil. Tako se sgodí, de vezhkrat na pol shiva merha she enkrat storí shrebe, ki ref po videsu kaj biti obéta; pa kadar shivina v rabo pride, se koj vfi pogréfhki in slabosti njene matere pokashejo.

Starost od 5 do 10 lét je pri konjih bres dvombe tista, ki nar krepkejšhi in nar boljshi sarod obéta. Pa teshko je splošno pravljizo postaviti, ker se tukaj veliko na pravo rejo in varvanje, na shivotno vlastnost, posebno pa na ród iside.

Zefarski shrebzarji jih v tri réde rasdelé: mlade od 5. do popolno 7., fredne od 7. do popolno 12. in starejšhi od 13. léta do konza njih rabe.

5. Glej tudi na barvo ali farbo kónj, ktere parish in pari samo konje ene barve in glej, de se barva barvi podá; zherne barve so bolji kakor svitle, fhêke in bresaste opufhaj. Bres vse zéne je vera, de gotove snaminja na konju njegovo dobroto in pripravnost sa rabo kashejo.

Tudi pri zefarskim isheranji sa shrebzarje vse barve vsamejo, le shekov in pisanih ne; sakaj vezhi dél imajo mesnate slabe ozhí in poslédni imajo she naverh vezhi del ogúljen podganji rep.

6. Shivina sa pleme odlozhena, mora biti prosta od erbnih slabost in grobih pogresfhkov, ker fizer te tudi na mladizhe preidejo. Take so, fhtihpanj, morfke kostí, prevezh vdert herbet, preslab krish, filno voske perfi, kravja postava, na vshh udih filno veliko in velikih vodénih mehurjev, meszhna slepôta in kolar, smerkelj in podkóshni ogerzi (Wurm). Ne shrebez ne kobíla nesmé kaj taziga iméti.

7. Posebno preskerbi sa mlade kobile, ki se prvi pót k shrebru peljejo, najlepshi shrebze in ki se jim naj bolj podajo, kér skufhnja uzhi, de se slede zhe oplodenja (Befruchtung) po tém ravnaajo.

8. Shrebez, kterimu kobilo pripeljesh, naj ne bó prevezh skosi spufhanje oslabljen. Mladi shrebzi,

ki se prvi pot spuščajo, se imajo na dan le en pot, stari le dva poto spuščiti.

Pri zefarskih shrebrarjih smejo mladi in stari shrebrzi le en pot, in shrebrzi stredne starosti dva, k vezhimu tri poto v tjednu skozhiti. Shrebrarski mészki so: Šušhez, Mali traven, Veliki traven in Roshni zvet. Nesmoshni in bolni shrebrzi se kar nimajo spuščati; — fleherni shrebez mora en dan v tjednu pozhivati.

Pri zef. shrebrarjih se ta rez v tem rédu godi; deshélski redniki shrebrzov jih pa savoljo vezhiga dobizhka tolikokrat spuščijo, kolikokrat kdo na dan shelji; od tega tudi nerodovitni škóki ali pa flabi mladizhi pridejo.

Pa tudi sa deshélške shrebrarje so od zefarja postave dane, napake in hude naváde odpraviti. Torej mora vsakkdó, kdor imá spuščavniga shrebrza, nar prvo tega pregledati dati, zhe je sa spuščati pripraven; po tém dobí od kresije privoljenje na písmu sa eno léto.

Shrebrarjem na desheli je privóljeno, shrebrza na dan le dvakrat spuščiti, kdor se po tem ne ravna, pride ob svoje privoljenje.

Šlabótni shrebrzi se imajo odpraviti, zhe je šlabótina dédna ali erbna. Zhe ima pa shrebez kako nalesljivo bolesen, se imá bres odloga resati. Pri sploh nalesljivih bolesnih sapové ojštro povelje tudi bolne konje pomoriti.

Domazhe shrébrze pri domazhkih kobilah spuščati je vsakimu pripuščeno bres de bi mu bilo privóljniga lísta tréba in vlastnik smé vlastne in ptuje kobile s njim pariti, *pa domà*, v druge kraje pa nesmé is tega namena shrebrzov voditi.

9. Navada, kobile vsako leto ubrejiti, je shkodljiva. Ozhitno je, de mora kobila, h kateri se deset dni po tem, ko se je oshrebila, sopet shrebez

spusti, tako filno oslabéti. Dobízhék, ki komu skosi to u-ide, de svojo kobilo le vflake dve léti vbrejiti da, se mu na drugi strani skosi terdnejshi in lepshi shrebéta nadomésti.

10. Ko se je spufhanje prav sgodílo, se mora dan spufhanja dobro sasnamvati, de se vé, kadaj imá kobila storiti; sakaj kobíla je navadno 11 mészov in 5 do 10 dni nosézha.

11. Zhe se sgodí, de se kobíla po pervim spufhanji ne ubreji, se, kadar se spét pója, v novizh k shrebzu pélje. Nektere kobíle se tudi po vezhkrátnim spufhanji ne vbrejijo, kar pride ali od predobre reje, preobilniga sobanja in nesmirne debelósti ali pa od nasprotnosti od teh rezhí ali od bolesni, zhe pa morde shrebez ni nesmoshen bil.

Zhesen je kobílam fhkodljiv in prepovedano je, ga jim dajati.

Kobíle k zesarfskim shrebzam spufshene se imajo po sapovedi 9. ali 10. dan na skufhnjo pripeljati. Kadar se kobile gonijo, se imá spufhanje 5 ali 6 krat ponoviti, zhe bi she treba bilo; pa vender se ponovljenje ne smé pred 9mi dnevi po poslednim spufhanji sgoditi.

§. 3.

Réja in vpotrebovanje brejih kobil.

Kako se more sdaj sposnati, de je kobila breja, ki je bila pri shrebzu? Po mnogoteri in gotovi skufhnji je tó gotovo snaminje, de je kobíla breja, zhe je koj po spufhanji in she nekoliko zhafa potlej bolj shiva in iskrena, kakor je bila pred, in se pri délu bolj voljno véde. Najgotovshi snaminje se pa she le

próti shestimu méfzu pokashe, ker se v tem zhasu gibanje shreibizhka v trebuhu skosi poloshenje roke pred víme pod trebuham ali na mezhah, posebno na desni strani obzhutiti dá, zhe se kobíli sjutraj she na tishè mersle vode da piti in med tem ko pije, roka na-njo poloshí.

Bolj pokòjna, pozhasna je, previdno hódí, pozhasi in najrajshi v stópu (Schritt), in le gajshla jo k urnimu tropu ali kolopu spodshgè; vezh si v gobez jemlje, drugim sobanja ne pervóshi in se ne more dobro s drugimi konji ravhati; pa naspróti je svojimu gospodarju bolj ubógljiva in sploh bolj previdna pri vřim pozhétju.

Breje kobíle snajo fizer malo pred storjenjem, in she 8 ali 14 dni po storjenji smírno délati, pa vender se morajo posebno skerbno opravljati in rediti, de ne svershejo ali fizer nefrezhno ne porodé.

Varvajo naj se tadaj: 1. pred vsakim možnim pretrésam shivóta skosi filno nateganje, filno dirjanje, skakanje zhes grabne, skosi tepenje in suvanje na vamp, posebno poslédnji zhas brejóshi, takrat se tudi ne sme v vojnize vpregati. Dobro si v glavo vtisnite vi, kateri dosti-krat neusmiljeno s svojo shivino ravnate.

Sató velí she sgorej imenovano povelje ilirskiga poglavarstva, de se ima blapzam, ki s brejimi kobí-lami terdoserzhno ravnajo, 25 na sadnizo dati. Tudi se pri zesarških predpregah nikoli nimajo breje ko-bile predpregati, temuzh nasaj poslati, ker bi se jim pri kaki nefrezhi plazhilo ne moglo dati.

Pa tudi v nedélavnosti v shtalah se nimajo pu-shati; sleherni dan imajo kako delo in prehod na prostim iméti, zhe ne obolehnejo in slabotno shrebe porodijo. To de kobili se nima popred sobati in piti dati, zhe se je možno spéhala, kakor de se oddahne, 2. V shtali mora dovolj prostora iméti, naj ne bo privesana ali faj po mogozhořti prosta ali frej naj bo;

dobro se ji mora postiljati, de breja kobíla po nozhi na méhkím leshí in potrebni pokoj imá. 3. Od navadne klaje se sdershati, ti nikakor ne svétjem; pa ne dajaj ji napihojozhiga, prevezh mozheniga sobanja; kladi ji od sazhetka brejosti dobro, ker, kakor je snano, na tem veliko in mozhnost mladizhka leshí; in zhe v poslédnim zhasu kdó kaj vezh klaje hozhe podati, naj bo tezhna in prebavljiva (verdaulich), ne ob enim veliko, temuzh malo po malim, pa vender, bres de bi jo s turfhizo, rshjo in takim napihojozhim sobanjem pitati hotel; sakaj pred neprebavljivošjo ali napenanjem se je pri brejih kobilah, posebno v poslednim zhasu savoljo svershenja, bati. Nepreskozhi se tudi naglo pri klaji od suhe klaje na seleno in narobe in ne napajaj je s sneshnizo nikóli. 4. Imaš shivino smeraj snashno in snashi jo vsaki dan, pa v vodo je ne góni. 5. Pred všim lakfiranjem se morajo breje kobile varvati.

Kadar je konez brejosti (11 meszov in 5 — 10 dni) tukej, in se snaminja blishniga poroda pokashejo, kar se na spremenenju vampa, na vpadenju krisha, na napeti rodivnizi (Wurf) in vimenu sposná, je ne pušči ne po dnevi ne po nozhi bres varha, skerbi sa dovolj prostóra in sa mehko steljo; de bi se shreibizhek poshkodovati ne vtégnil, ji tudi podkove issuj in prizhakuj porod, bres de bi shivini neumne sdravila dajal, kterih sdaj ne potrebuje.

V pomladi sledé navadno poródi.

§. 4.

Pomózh pri lahkih in teshkih porodih.

Kadar je porod réf tukaj, kar se skosi nepokoj kobile osnani, ki nepokojno sim ter tje taplja, se

sda j vléshe in sda j vftane , stoka in sdíha : fkerbi, de bo v fhtali vse mirno in ne pufti nikolj vezh ljúdi, kakor jih je treba, v fhtalo ; sakaj pomóte bi snali delati. Nikjér ni vezh fleparjev, kakor pri porodni pomózhi pri shivini. Ogibaj se jih, de se kobíla ali mladízhek ne poshkodje ali zló ne pogine.

Vezhi dél so vfi porodi frézhni; in zhe kateri kaj dalj terpijo in se teshji sgodé, se vender sami od sebe sgodijo. *Zhaf jim puftiti*, naj ti bo regliza in vidil bofh de ne bofh imel fhkóde.

Zhvetert, ali pol ure, vzhasih tudi eno uro navadno sdrav porod terpi; v tém od nature odlozhenim zhasu se nima nizh prifiliti, ako ni filno potreba.

Kadar se tadaj popadki in nepokoj pri kobili sazhnejo prizhakuj mirno. Kadar se je vódni mehur, v katerim mladizhek leshí raspozhil, daj she zhvetert ure odloga, in she lé po tem, zhe se mladizhek ne pokashe in popadki (Vehen) she dalje terpé, bo treba potipati, zhe je kak sadershek. Sa to namashi eno ali drugo roko, ko fi fi poprej nohtove gladko porésal, ali s firovim maflam, ali lafhkim oljem, ali s maflam ali fvinfko maftjo in sesi, ko fi vfi pét perstov vkup sloshifh po zhasi in roko vertézh fkosí rodivnizo v materno noshnizo do odperalifha (Muttermund), potipat, kako mladizhek leshí. Zhe zhutifh, de mladizhek s nosam na fprednih nogah leshí, je dobro in tako mora leshati ; islézi tadaj roko in pozhakaj she eno zhvetert ure. Zhe pa tudi ta saftojn pretezhe, so ali popadki premajhni ali pa je shivinzhe prevelíko, in tù se mora pomagati.

Zhe so popadki premajhni, zhe je postavim kobíla premlada ali prestara, is-hujfhana in zhe se sa-voljo terpljenja she potí, bo 1 ali 2 kosarza dobriga stariga, pogrétiga vina, ali pa kaki kozzhek kruha v shganji namozheniga popadke spet pokrepzhal. Zhe se popadki pokrepzhájo, poskushaj s lahkim, smiraj

vézhjim nateganjem pri sprednih nogah mladizhka islezhi. Pri vlezhenju pa na to le merkaj; 1. Nikoli se svunaj zhafa popadkov mladizhek ne isléka, temuzh ob enim zhafu, kader popadki pridejo; drugazhe se malo opravi. Zhe sdaj mladizhek sdrav in dober pride, nategvaj dalje, zhe se pa ne da, navéshi na vsako nogo ves ali shtrik, ne is predebéle, pa tudi ne is pretanke in reshézhve vervi in naj s teboj she drugi mosh terdno vlézhve, s namasano roko pa tudi pomagaj, ker glavo sa spodno zhelust ali pa sa smerzhvek primesth in tudi vlezhesfh. — 2. Vlezhi se mora pa smiraj na dôli proti sadnim nogám, nikóli pa ne na gôri proti herbtu kobíle. — 3. Nikoli to vlezhenje ne smé filno, nezhlovefhko terganje in zukanje biti, v komur navadno in, shali Bog! vsa umetnost tistih ljudi stoji, ki mislijo, de se sami na to rezh umijo in sa tó poshkodvanje, saterganje, ker-votóke i. t. d. usrokujejo.

V zhafi pa mladizhek napèk leshí, zhe porod ne gré po redu, tù porod ne more priti, dokler se mladizhek v kobíli tako ne vloshí, de more vun priti. To *obrazhbo* imenujejo, ktero le uméten mósh, narvezhkrat pa uméten shivínsk sdravnik (Arzt) narediti more, kteriga morasfh bres odloga poklizati, zhe ga moresfh dobiti, in zhe ti je na kobili in na shrebetu kaj leshézhve.

Ker se pá uzhèn shivínski vrazh ne more vselaj dobiti, zhem jes v tej okolnosti sa té skerbéti in te v nekterih opravah pri porodni pomozhi poduzhiti, de se ne bosfh dal goljfati od kakiga ofshabniga fleparja.

Shisfhaj tadaj nekoliko sploshnih pravil ali regliz:

1. Zhe mladizhek napàk leshí, *se morajo déli nasaj spraviti, ki so se narobe vun pokasali, in drugi prav vloshiti, ki so snotraj napàk ofstali.* Um vsakimu pametnimu zhloveku pové, de se mladizhek le takrat is rodilnih délov (Geburtstheilen) ispraviti

dá, zhe se prav vléshe. Zhe se stergar prek mestej vléshe, kdo ga bo vun islékel?

2. Vse pregledovanje in obrazhbe, sploh vse opravila v maternizi (Gebärmutter) se morajo le takrat opravljati, kadar popadki odjenjajo, vse vlezhenje in opravila pa sunej maternize se imajo le ob zhalu popadkov storiti.

3. Ako se mora ta ali uni napák leshezhi dél islézhi, se mora poprej prav leshezhi dél v sadergo ali pentljo vseti in islezhen napák leshezhi del se nima poprej is rok spuštiti, dokler ni v sadergo (Schlinge) vjét.

4. Škerbno naj se varje kmet rasun rok in saderge drusih priprav in pripomozhkov, katerih se samo fkuhèn shivinski sdravnik poslushiti sna, ki notrajne rodilne déla tako dobro posná, ko hlazhni arshet.

Kako se mora ravnati v posamefnih prigodkih, ko shivinzhe napák leshí, se vidi is fledgezhiga:

1. Zhe glava prav leshí, sprednje nogé pa so nad njo in ne pod njó, se mora mladizhek nekoliko nasaj poriniti in spredne noge prav vloshiti.

1. Zhe sprednje nogé prav leshé, glava se pa s smerzhkam nad odperalishe sadeva, vse vlezhenje pri nogah toliko zhasa nizh ne pomaga, dokler se glava v odperalishi ni prav vloshila. Sadnji del shivine se tadaj nekoliko visozheje postavi, sprednje nogé se v rodivnizo porinejo; po tem se glava poifhe, prime se tükaj s roko, zhe je mogozhe in varno se proti odperalisihu potífne; zhe roka dosti neisdá, se pripravna shnora okrog smerzhka déne, in po tem se mora na dôli vun vlézhi, med tem se pa morajo noge vnôtri potífkati.

3. Zhe se je glava sama bres sprednih nog vun pokasala, morash mladizhka koj nasaj poriniti in fi prisadjati eno nogo sa drugo vun potegniti, kar

s shnóro iti mora; zhe se s roko ne dá, se móra nad *pripéto* (Fessel) in nad kolenam navesati.

4. Zhe šte se glava ino ena sama spredna noga pokasale, se mora druga, kakor je gori rezhenó, islezhi.

5. Zhe se je glava in ena spredna noga prav, druga pa v kolenu nasaj sfluzhena pokasala, se nasaj sfluzhena noga bliso kopita prime, mladizhek nasaj porine, del ki fi ga prijet, terdo dershi in blishaj ga drugi dobro vlosheni nogi proti odperalishu. — Ravno tako se godí, zhe šte obe sprednji nogi v kolenu nasaj sfluzhene. Zhe so pa glava in sprednje nogé she tako dalezh vun primoléle, de jih ni mogozhe vezh nasaj spraviti, se mladizhek s sadergami okrog smerzhka in kolen le takrat islezhi dá, zhe je kobila she vezhkrat rodíla in shiroke medénize (Becken) imá; drugazhi je porod le s pomozhjó shivinskiga sdravnika mogózh, ki ali glavo odreshe in raskofá ali pa noge pri zhleni odreshe, drugazh je porod bres veliziga poshkodovanja in rasterganja rodilnih del kobile zeló nemogózh.

6. Prédnje nogé so se ref pokasale, pa glava je s gobzam proti persam obernjena, satilnik pa v odperalishu leshí. Tù se mora glava oberniti, ker se glava tako prime, de shugovez in sredni perst na satilnik, palz in dva mala persta pa na strani na glavo prideta in porine naj se vrat in mladizh možhno nasaj, ko se glava med tém tako oberne, de se konez nosa na góri in nasaj oberne, kar se, zhe s rokami vezh ni mogozhe, s sadergo stori, ki se mora okrog smerzhka djati.

Porod v tazih prigodkih filno dolgo terpí, in kobilo filno ob možh dene in oprava se mora umnimu sdravniku isrozhiti.

7. Glava je proti persam vloshena in obe spredni nôgi šte nad satilnikam na góri vloshene. Tukaj se morash nar pervo prisadjati, glavo na gori oberniti. Sku-

fhaj tadaj sadergo okrog smerzhka djati in sprednjo stran glave islezhi, med tem se pa sadna stran glave mladizha vnotri potisne; po tém skufi tudi noge, kakor je bilo pokasano, na gôri spraviti, de bodo prav leshale.

8. Kadar prédnje nogé napak leshé, tudi glava napak leshí; tudi skufi nar pervo noge in glavo, kakor je bilo rezhenó, prav vloshiti; le tako se more porod sgoditi, ki bo tukej vezhi dél pozhasen in teshaven.

9. Vezhkrat se na mest spredniga déla sadni del mladizhka popred prikashe, kar se *ritniski porod* imenuje. Taki porodi niso redki in se vezhkrat ravno tako lahko in urno opravijo, kakor vsak drug porod. Obrazhba je tuki nemogózha.

Pri pravih ritniskih porodih ni drusiga storiti, kakor rep mladizhka med sadnje stegna stisniti in kadar je mladizhek s sadnjim delam rojen, pri repu povlezhi. Šamo gledati se mora, de se sadnji dél pozhasi vun spravi, de mladizhek ne pogíne zhe se mu *popkova prevosa* (Nabelschnur) prevezh stisne.

10. Zhe obé sadnji nogi kopíta naprej molitè, se porod lahko sgodí.

Zhe obé nogi s sadnim komolzam vun pridete, poskufi, kolikor je mogozhe mladizhka nasaj poriniti, de se prostor dobi, okrog sadnih komolzov sadergo djati, potegniti in porod konzhati, s komur se pa prav mnogokrat sadnji komolzi shivine spridijo, in tudi kobíli shkoda naredí.

Zhe se mladizhek ne dá vezh nasaj poriniti in vosa okrog djati, bo mogel vzhasih shivinski vrazh mladizhka raskofati.

11. Zhe se je eno sadnje stegno ref pokasalo, drugo pa pod shivot podvilo, se mladizhek nekoliko nasaj porine in podvíta noga se imá prav vloshiti. Zhe se to ne da storiti, se mora vlézhi.

Zhe se je ena sprednja in ena sadnja noga prikasala — zhe ste se obe sprednji in obé sadnji nogi pokasale — dalje zhe mladizhek s svojim herbtam ali stranjo shivota prek pred odperalishem (Gebärmutteröffnung) leshi, se porod nikoli ne more sgoditi.

Oberniti se sdaj mora, pa to je tukaj filno teshko, vzhafi nemogozhe, in mladizhka je raskofati treba, kar k vezhimu she kak uzhèn, skushen shivinški sdravnik more storiti. Na vsako visho je tukaj sa kobilo slabo. Zhe ti je lé mogózhe, ljubi prijatel, neisrozhí shivine v tazih prigodkih navádnim sleparjem — zhe pa skusheniga moshá sa pomozhnika pri shivinških poródih posnash, ga poprej vprashaj, kako de on misli to rezh storiti in presódi po tem, kar si se v teh bukvih od porodne pomozhi uzhil, njegove védnosti in njegovo pripravnost. Ako le mladizhka napak leshézhiga kój vlézhí sazhne, ga v téj prizhi spódi; sakaj od vfiga si nizh ne umi in gotovo ti bo staro in mladizhka spridil.

13. Zhe kobila dvojzhke storí, kar se rédko priméri, se drugo s sadnjimi nogami na pervo pokashe, kar nizh ne poméni in se v rédu more sgoditi.

14. Zhe se popkova prevosa ali shnóra po rojenji mladizhka fama ne vterga, se dvé ali tri zóle pred shrebizhkovim trebuham s nekolikimi shimami is kobilniga répa ali pa s nitko prevéshe in prereshé se po tem sdolej kjér je prevésana.

§. 5.

Od istrébe in kako se imá istréba odpravljati.

Kmalo po poródu sledí istréba (Nachgeburt) t. j. tisti dél, s ktérím je bil mladizhek s staro svesan, V

zhafih se istreba samudí; pa tudi tukaj se mora zha-
kati, ne pa nemarnih rezhi se poslushiti, postavim
obeshanja kakih teshkih rezhi na shivino, piti dajanja
skelézhih pijazh i. t. d. kakor jih bedasti sosédje in
neumni sleparji svetjejo, de bi se istréba odpravila.

Tri dni sna istréba bres vse shkóde, bres gnji-
lôbe leshati in zhe je usrok samude kaka slabost zé-
liga shivôta alikerzh v odperalishu, naj se vezhkrat do-
bra mózhnata pijazha ali kaki v vinu namozheni kosh-
zhki kruha ponudijo, kar kobili krepost da in po-
skufi naj se tudi mlazhne kamilzhne vóde v mater-
nizo shprizniti, kar kerzhu konez storí.

Zhe se v tréh dnéh ne odpravi, je pa pomisliti
tréba in istréba se je morde sarafla, in le pripraven
shivinski vrazh jo more previdno odlozhiti.

Vse vlezhenje in terganje morde vun visézhih
délov od nepripravnih rók je nevarno, ker se kervotok
lahko prigodí.

§. 6.

Od nekterih prigódkov po porodu.

V zhafih se pri teshkih poródih sgodí, de se pred
porodam, pri porodu ali po njem *materna noshniza*
(Mutterscheide) nekoliko ali pa vsa svunaj rodíla
(Wurf) leshézhha vidi, kar se *predpad noshnize* (Schei-
devorfall) imenuje.

Zhe se predpad noshnize pred porodam poká-
she, naj se vun molézhhi déli vsak pót s mlazhno vodo
od lanéniga sémena, béliga flésa ali ajbilha operó in
s drusimi tazimi shlesastimi frédstvi (schleimige Mit-
tel) in denejo naj se, bres de bi se s nohtmi od per-
stov poshkódovali, s roko s vsimi perstmi rastégnjenimi

pa vkup šifnjenimi in s firovim mašlam (putram) ali s frifhnim oljem namasano previdno špet nasaj in naredí naj se, de bo shivína tudi sadaj višhje štala. Pa teshko se bo v to podala, dokler ni poród konzhán. Ravno tako teshko se bo dal predpad (Vorfal) med porodam odverniti; pa tó ne dé toliko.

Zhe je pa po porodu noshniza predpadla, spravi naj pervo s rokó s oljem namasano blato is ritnika, de v odperalifhu proſtor narediſh, — deni po tem noshnizo, kakor je bilo gori rezhenó previdno nasaj, naredi, de bo shivína sadaj višhje štala in perſhona ali oſeba, ki ſe od zhaſa do zhaſa s drugo verſí, naj noshnizo s kako góbo ali s rokami nasaj derſhí, toliko zhaſa, de shivína tiſhati nehá. Dobro je vzhaſi, zhe ſe shivína s mlazhno ſhajſnizo klišira. Zhe pa dél ſavoljo ſlaboſti ali oterpnenóſti ne oſtane, kakor ga nasaj poloſhiſh, ſhprizni rumánove in kamilzhne vode v noshnizo, zhe pa tó ne pomaga, vsemi kamilzhnen tē ali vodo is grenkih ſkórij od hraſta ali verbe ſkubano, ki ſe parkrat na dan, ſa kak maſelz na mero, v noshnizo ſhprizne. Tudi obvéſe is pertnenih zunj, ki ſe v duſhezhi vōdi is róſh s vinam ſmeſhani namózhijo, ſo vzhaſih dobre. Švinſk mehur, poprej ſhe namozhen, v noshnizno vtaknen in v nji napihnen ſe v fili tudi ſa poſkuſhnjo vsame.

Hujſhi kakor *predpad noshnize* je tako imenovan *trót* (Gebärmuttervorfal), ki ſe v zhaſih po poródu, k frézhi vender pri kobílah malokdaj priméri, pri kterim materniza nekoliko, vézhi dél pa, vſa vun viſí. Zhe ſe to priméri, ſe mora urno pomagati, zhe ne ſe materniza priſadí.

Tukaj je pripravniga shivínſkiga ſdravnika tréba; zhe ga pa ni dobiti, ſtori tako lē:

Zhe je s trótam tudi iſtréba ſdruſhena, naj ſe varno iſtreba od njega odlozhi, tako de ſe s eno roko materniza prime in proti shivotu shivine nasaj derſhi

med tém zhafam, ko se s drugo roko istreba prijemlje in prozh vlezhe. Pomagavez med tém v eno mér maternizo s mlazhno shlesaſto kuhano vodo (schleimigen Abkochungen) ali s mlazhnim mlékam mozhi. Kader se istreba odlózhí ali zhe je ni bilo, naj se materniza nasaj spraviti skufi, kar je prav teshavno, pa se je vender she doſtikrat frezhno dalo narediti. Nar pervo naj se materniza savoljo leshanja na tleh od vſiga blata ofnashi s mlazhno kuhano vodo ali s mlekam, in na ſnashno s moko ali maſtjo pomasan pert naj se dene, ſhe bolje pa je, na jerbaſ s takim pertam pregernen ali pa na pêhar.

Zhe se je ofnashila, ſe roka s istegnenimi ſkup ſtiſnenimi perſtmi in s oljem namasana na nar ſpódnji del tróta pološí; poríne ſe po tem materniza ſama va-ſe nasaj in ſkosi noſhnizo v trebuh; dva pomagazha, ktérih edin na levi, drugi pa na déſni ſtrani ſtojí, maternizo pozhafi povſdigujeta. Notri poſtiſkati ſe mora pa s previdnoſtjo, de ſe kaj ne poſhkódjé. Poterpeshljivoſti in truda ſe ne ſmé bati, zhe ſe savoljo nepokojnoſti ſhivine to ne dá kój ſtoriti in zhe ſe mora vezhkrat od konza sazhéti.

Zhe ſe je dalo nasaj spraviti, ſe mora nekoliko zhafa roka v noſhnizi puſtíti in ſhivina naj dalj zhafa ſadaj viſhje ſtojí.

Zhe je materniza ſhe ſlo otekla, viſhnjeva in ſe hozhe priſad pritíſniti, ſe mora s vodó od komiliz in mlazhnim ſhganjem pridno prati in jo nasaj prineſti poſkuſhaj; tudi ritnik ſe imá iſprasniti.

De ſe materniza notri ohrani, ſo ſa prav dobro ſposnali, zhe ſe *predpadek* s kako ſaveso od nékih ſhtérén preje ali nékih ſhtrikov nasaj derſhí; dénejo ſe prejnate ſhtéréne iſ tega konza v dve pôli, obé roki ſe notri vtaknete in enkrat ſe ena proti drugi obernete, de ſhtrene podobo oſmíze ſtorijo; ſkosi ſgornjo luknjo ſe déne rep kobile, ſpodnja luknja mora pa

rodív nizo obfészhi in saperto dershati. De se pa vse terdno in gotovo sgodí, se morata dva fhtrika sdoley privesati in med sadnjima nogama na stranah vimena in med sprednjima nogama skosi potegniti; drug fhtrik se sgorej osmize in fizer kakor *répov jer-men* prek herbta pótegnen privéshe in spredej na vratu s pervima dvéma sveshe, de se kakor komát naredí ali de saj kakor komat s svojimi fhtrangami na framotnizo (Scham) pritíska.

§. 7.

Od svershenja.

Préden poglavje od poróda sklénem, moram she, kar je narpotrébnejshi, od *svershenja* pridjáti, kar se vzhafi priméri.

Usroki ali urshahi so mnógi: boléhnost, prevelik shrébez, prevelik terpesh kobíle, fuvanje, bitje, preurno dirjanje, prehlajenje, spridena kerma (Futter), pafha, na ktéri je slana ali pa snég leshal, napajanje s sneshnizo ali ledenizo, hude bolesni i. t. d.

Kolikor morefh, odvrazhaj imenovane rezhi, de ti kobila ne svershe; zhe pa kobila snaminja svershenja nófi, postavi sadnji dél víshje in odverni po mogozhosti usroke; fizer nemorefh nizh storiti.

Kadar se porod blísha, se bo lahko sgódil, in nizh drusiga nimash tada j storiti, kakor kar si se pri frézhnim poródu uzhil.

§. 8.

Od reje in opravljanja shrebét in kóbil.

Prézej ko se je shrebe od kobíle lozhílo, ga bošh puštil kobili, de ga oblishe in potem ga k vimenu pripravi, kadar je koli mogózhe.

V zhrevih vsake she le rojene shivine je oštanek njéniga vshitka v teléfu kobile zhernikašt sók, kakor smóla po videšu, ki se mora narpoprej is njé spravi. K temu pa ni treba ne doktorja ne apotéke; pa tudi ne drusih šleparij, kterih se tolikokrat pošlushiyo. Ljuba natura je narbóljí lékariza ali doktoriza in lék ali arznija je pervo vodénkašto materno mléko, ktero možhno na mehko shene, kakor je tukaj tréba; in zhe mi ne verjamešh, sam na sebi skufi. Šilno ne-umno tišti delajo, ki vse bòlj vediti hozhejo, kakor natura sama vé, in pervo mleko ismolsejo, v mislih, de je shivini šhkodljivo. Pomislite vender, koga dobra natura hozhe in de ne naredí perviga mleka sapštojn drugázhniga kakor posnejšhiga! Puštite torej mladizhku, kar mladizhku gré, in vidili bodete, de bodo vašhe shrebeta boljé rastle, kakor druge, ker šta se jim she poprej kri in telo ozhištila. Koliko bi bilo mènj sapertij, laksiranja in drusih shrebétnih bolésen, ko bi ljudjé to poštavo nature boljé zéniti snáli.

Shrebeta, ki vimena dobro ne najdejo, naj se k tému napeljejo. Zhe kobíla shrebetu ne pušti fišati, ker je njeno vime savoljo preobilnošti mleka napéto in boleštno ali fizer figazhljivo, naj se poprej vime s mlazhno vodo ali s sokam od kuhaniga lanéniga semena omije in obilno mléko odmolse.

Vezhkrat se je treba pri kobilah, ki prvi pot porodijo, šile pošlushiti, kobilo vkrotiti in jo tako privesati, de ne more shrebéta berzati in po tém se

mu vime podá; zhe se je to nekolikrat storilo, she pušti shrebe k sebi. —

Prebivanje in postelja mladizhka mora gorka, suha, snashna in svitla biti; shrebe se pri kobili puští in fisá naj kolikorkrat se mu poljubi.

Po odstavljenji se mora kobili tako, kakor poprej, potrebna kerma ali futer dajati, pa le po malo en pót. Od prevezh bi vtegníla sboléti, ker je kobila rasun tega skosi porod slo oslabljena. Oves in merva je narboljsihi jéd, zhísta pa ne pre mersla voda najboljsihi pijazha sa njó. Shrebeta imajo v sazhetku samo pri kobili svoj shivesh in sa pervo rejo shrebeta mati sama skerbi; torej se ima perviga pol leta samo na to gledati, de se kobila v prostorni shtali s dostójnim shivesham in sdravo pasho, kadar jo le létni zhas dá, dobro ofkerbí.

Zhe so kobíle sdrave, se smé s njimi po 10 ali 14 dnéh spét délo opravljati; shrebe mora pa she domá ostati in savoljo tega nesmé s perviga kobila dolgo zhasa svunaj ostati, de mati in mladizhek prevezh edin po drusim ne hrepenita in de si mladizhek v shtali binzeljna (Fessel) in kopit ne skriví in prevezh lakote ne terpí; ker bi po tém pre lakomno fisalo in tako lahko sbòlelo.

Škoraj bi ti bil povedati posabil, de imash na snashnost mladizhkove koshe gledati in zhe se ni kaka kila na popku naredíla, ki se sdaj skosi opravo kaka pripravniga shivinskiga sdravnika lahko odpravi.

Kar she dalje fisanje mladizhka utízhe, ga bosh mogel sdaj s zhasama odstaviti, de lé sobati sazhne; sohanje mora pa tako biti, de ga mladizhek lahko smé vshivati: pred vřim lahka merva in voda s nekoliko moke smeshana, ki pa v sazhetku nesme mersla biti. Posnejshi tudi vzhafi kaka péřt ovsa dobro déne.

Nar loshje se shrebeta odstavijo kadar so sheřt meszov stare; tudi naj dalje fisajo, zhe so flabotne.

Vidilo se je, de shrebeta kobilo sapušté, kadar sprednje sobé dobíjo, kar je nargotovshi snaminje, de se smejo odstaviti.

Mnogokrat se pa po odstavljenji smolíke naredé, ktere pri gorkim prebivanji in pripravi kermi lahko prestoje.

Kadar je shrebe vezh mozhí in terdnosti dobilo, naj kobilo k délu spremlja, ker shrebétu shivljenje na prostim prav dobro dé; pa varvati se moreta kobila in shrebe skerbnò, de se ne prehladita ali pa ne pregrejeta in pri vrózhi kobili ne smé shrebe nikoli fisati; ohladiti se mora poprej. Kadar se mladizh s zhasama pasti sazhne, ga pusti, pa glej, zhe trava ni premersla, od deshja mokra, ali od blata i. t. d. nesnashna, in de sa nobeno zéno bilkaste detélje in drusiga napihajozhiga shivesha ne dobí.

Zhe bi bila kobila sholéla, se mora fisajozhe shrebe od nje vseti in nar bolje se s mlekam redí, ki ravno is pod krave pride, med ktero se posneje smé tudi moke djati.

Zhe je fisajozhe shrebe bolno, se ne smé odstaviti, in she, zhe bolesen zhes nekoliko dni po odstavljenji pride, se mora spet k kobili spuštiti.

Zhe kobili shrebe kmalo po porodu pogíne, se mora slo prevajati, zhe je mogozhe na pasho gnati, po malim s sernam rediti in napeto vime se mora vezhkrat s shlesastimi sokovi umivati; po tem kmalo mleko sgubí in bolesni minejo.

Po leti ne dévaj shrebet na preveliko solnzhno vrozhino in v mersli jeseni in simi jih varvaj prehlajenja, pa vender se smejo she tudi v prvi simi, zhe je vreme prijasno, is shtale spuštiti.

V zesarfskih soldashkih shrebzarijah dobé shrebeta v prvi simi dobro, sladko mervo, kolikor jim je je treba. Kadar se najejo, se s merslo vodo na prostim napojó. O poldné ravno tako. Na vezher

dobi vsako shrebe zhetertinko ovsa; kadar tega posoblje, peshizo merve; napajajo se svezher v shtali. — Vfazih 6 tjédnov se jim kopíta ogledujejo; de se jim, zhe bí predolge, sakrivene, ne enake ali kakor koli pogerdene biti vtegnile, od kovazha prikrajsfajo, poravnajo in tako obreshejo, kakor se zhloveku nohtovi poreshejo.

V pomladi pridejo po tém enolétne shrebeta spet na pasfho, pa na to se morajo s zhasama tako navaditi, de sé jim v pervim zhasu sjutraj pred pasfho in svezhér, kadar is pashe pridejo, nekoliko suhiga shivesha podelí, de savoljo nagle premémbe shivesha grishe ali pa kolike ne dobijo. V jeseni je shkodljivo, zhe sjutraj pre sgodej na pasfho grejo in svezher preposno is pashe pridijo; posebno zhe je flana in zhe so mrasne nozhí.

V fledgezhi simi poldrugo leto stare shrebeta spet v shtali prebivajo, sdaj vezh ovsa, merve in resanze, gotovo trikrat na dán dobivajo. — Na ujsdo, na snashenje in zhesanje ali shtrigljanje naj se navadijo; tudi naj se jim vzhasi kopíta vsdvignejo in na-nje naj se poterkljava, de se na podkove navadijo.

Ker se pri dobro rejenih shrebétih v tem zhasu she nagnenje spôla sbudí, naj se od sdaj shreibizhki in shreibize vezh vskup ne pufhajo.

Zhe so shreibizhki taki, de se nima nizh posebniga in nizh poplazhíla sa-nje prizhakovati, jih daj, nar bolje je, kadar so okrog 2 lét stari — pa nikoli ne poprej, resati.

Pa ni se treba s resanjem prehiteti, sakaj filno slo se s tem shkódje in flabi konji se dobijo. V sdajnih zhafih, ko ima mosh ref le she sa miso v oshtariji ali pa sa pezhjó pogum in serzhnost in ko je kmet pre toshljiv in pre nesmoshen, se s param shreibzov vpirati, se ref malo pridnih shreibzov sredi, temuzh obreshejo se, de le shreibzhe kaj mozhí pokashe. —

Pa to ne veljá níz. Preposno jih obresati, je pa ravno tako slabo, ker v vézhji starosti tega opravila ne morejo tako lahko preštati.

Kadar shrebeta spet v pomladi v 3. léto stopijo, naj grejo, kjér je priloshnost, spet na pašo in sploh dobro naj se jim jesti daje. Sdaj naj se pri pozhafnim pokojnim delu k staršhejim konjem pridrushijo, de se sa prihodno delo pripravljajo. — Na pašhi pa shrebetam noge svesati ni dobro, ker se s tem kite spridijo in tako konji kruljevi postanejo.

Varuj se pa, shrebeta 2 ali 3 leta stare in pod 4 létmi sa teshke déla in pretesvanja vpotrebovati; sakaj njih teló she ni doraslo, in slabost, majhnost, morske kostí, slab krish in ispidene nogé so nasledki nespamenitniga vpotrebovanja. Nizhimur ne bo v glavo prishlo, fantu 12 let starimu kaj naloshiti, kar more 25 lét star, odrashten zhlovek storiti, pa pri konjih nihzhe ne misli na tó, pa je vender ravno taka priméra. Verjemi, de ni ne tebi zhasht, ne tvojimu shrebetu priporozhenje, zhe od leto stariga na tergu rezhesht: „Pelje shé, kolikor kdor hozhe; vsaki dan ga vpreshem.“

Na sopergovorjenje tistih pa, ki pravijo: „Jes ne morem toliko zhafa postopajózhiga konja iméti,“ ne morem nizh drusiga odgovoriti, kakor, sa tiste te bukve niso pisane.

Potrébo tega vpotrebovanja je dvorsko osnanilo sposnalo, ktero je she v létu 1763 gosposkam povelje dalo, podloshnike od shkodljivosti presgodniga vpotrebovanja shrebét poduzhiti.

Zhe hozhe kmetovavez shkode se varovati in kaj vrédniga konja isrediti, naj fi to lé sa sapoved naredí: „Shrebét s 2 letmi nikdár, — take s 3 létmi pa le redko in k prav lahkim délam vpotrebovati, ko she nezhutijo teshe dela, temuzh se s njim le igrati morajo.“

Kar dalje kopita shrebet utizbe, ne potrebujejo té, dokler shrebeta na pašho hodijo, nekake posebne fkerbljivosti; zhe pa v shtali ostanejo, se morajo mozhiti, zhe prevezh vsahnejo, zhe pa na pre môkrim stoje, se morajo na suho postaviti. Zhe se prevezh israhajo, se morajo, kakor je treba, poresati, pa vender se ne smejo s prefilnim poresovanjem prevezh oslabiti.

Zhe konji s zhvetertim letam delati sazhnejo in morejo po terdih kamnitih tléh hoditi, podkove dobíjo in s kopitimi se mora sdaj tako ravnati, kakor bo pri *podkovanji* rezhenó.

Remonte se s polpetim létam do polshestiga jemljejo in fizer sa panzarje 15 *pestí* 2—3 zóle vísoke; sa dragonarje 15 *pestí* in 1 zolo, sa lahke konjike pa 14 *pestí* 3 zole vísoke.

Pa vsaki podloshnik, ki je svojo kobílo k zefarskimu shrebzu pripeljal, obdershí shrebe v svoji oblasti; kamor hozhe ga sme prodati in nemore se filiti shrebe zefarskimu remontiranju oddati; sakaj namen zefarskih shrebzarjev je, podloshnikam dobre shrebze saštojn sa rabo puštiti in domazho rejo konj poboljšhati; savolj tega she zefar poplazzhila in fizer sa Krajno na léto 190 zekinov sa dobro rejene shrebeta rasdeliti dá, které se pa le sa 3-letne konje dobé in med ktérimi so tisti prvi, ki so od zefarskih shrebzov. Pa to poplazzhilo tudi le posebno vi kmetji dobite, ne pa plemeniki in grajšhaki.

Pripravne kobile se smejo v pomladi, zhe so 4 leta stare, k shrebzu pripeljati; shrebzi se pa smejo she le s 5 létmi spuštati. Pri sklepu tega poglavja od reje shrebet, tí morem, ljubi moj, she besede na serze poloshiti, ktere je *zefarsko povelje* konj rednikam osnanilo, v kterim je usroke, de se toliko lepo rojenih shrebet posnejshi sprídi, prav rasloshno in resnizhno rasjafnilo:

Pregréfhki, ki se v reji štorijo, so mnogi. Zhe se navadno ravnanje tiših, ki konje redijo, s ziljem nature prilizhi ali prigliha, so ljudje štorili, kar natura déla, ki vsako pleme shivine po svojim redí. Tudi pri shrebetih se vidi, de se te shivine dobro redé, dokler so pri materah, ki na-nje pasijo; malokdaj se jim kaj priméri, dokler fisajo in perviga pol léta so sploh sdrave. De so pa lé odstavljene, de pa le v šhtalo pridejo in kakor druge shivine sploh shivijo, se pod rokami špridijo in zhes 4 tjedne, ali k vezhimu zhes dva mészajih ni posnati. Nektere njih so bolne, nektere so se pa pokluzhile. Od kodi to pride, se lahko své. Kdor se na konje umi, shé vé, zhe se le tako godí in nekake kushne bolesni med njimi ni. Shivinzheta so priklenene, imajo premalo sraka ali lusta, premalo se sprehajajo, premalo imajo dobriga shivesha; pa vender se jim prevezh daje, ker se nizh ne sprehajajo. Voda, ki jo sjutraj pijejo, je svezher sajeta, tù zhes nozh v gorkih oparnih šhtalah v šmerdézhnih posodah štoji. Tam jo s otrobami, lufki, s ersheno ali pa jezghmenovo moko smeshajo in s nesnashnimi rokami spazkajo, dostikrat se tudi, ker štoji, okisa in po tem jo shrebeta pijejo.

Zhe se v šhtalo pogleda, se vidi, de so polne gnojá, nemarne, niske, voske in navadno sa šhtevilo shivinzhét premajhne; okna so samashene, vrata saper-te. V teh luknah tizhé osem dní, kashljati sazhnejo in bolehovati in kerme ali futra se braniti. Potem jim sazhnejo šhtupe sa kevshih dajati in se vsih sredstev poslushiti. Poprej so iméli šhtale po svojih mislih samo tople, sdaj jih she kurijo; kjér je pred kaka šhpranja bila, se sdaj samashí in ubogo shivino she s param plaht odenejo. Zhe se sazhne potiti, mislijo, de imá vrozhíno, sdaj jim je merslizhna in pufhajo ji ali pa v nebo jo šbadajo (Gaumen stechen). Vše to

se sgodí in shivina gotovo pogíne ali se pa strašno pokluzhi, ker se je vse to sgodílo.

Pa kakor se s mladimi shrebéti na teléfu in na sdravji sploh ravná, tako se s starimi in vezhjimi na kopitih godí. Toliko zhasa namrezh jih mashejo, de so prezh. Nizh ni bolj shkodljiviga, kakor zhe se podplat rasvotljá, zhe se tako imenovani kóti pre-drejo, kakor vísoke peté, teshke shelésja in debeli *podkovni sheblji*. Samo slabo oskerbovanje kopit s ravno imenovanimi pregresfki so deshêlo she vezh tavshentov konj in svét vezh milijonov shkode veljále. In ravno tako shkodljivo je bilo tudi deshelam, voj-skam, ljudém in konjem kopitno masilo (Huftsalbe) in shtupa sa kevshih (Drüsenpulver).

§. 9.

Od shtále in njeniga oskerbovanja.

Kar shtalo in njeno oskerbovanje utizhe, saflu-shite, ljubi moji, rasun nekterih, vfi prav resnizhno ozhitanje; sakaj ref je, de vezhi del vse shtale nizh drugazhne niso, kakor roparski berlogi. Blata ni mogozhe pregasiti. Uboga shivina leshi tù v gnoju, v niskih shtalah polnih oparze, v smeradu, in pomilovanja je vrédna. Vampji krav so s gnojem, kakor s vezhno skorjo pokriti, konji pa stojé v gnojnizi kopitam shkodljivi. Shléb kakor tudi druge posóde in orodja so v nesnashnost sakopane in ravno tako stene, stropji s pajzhevnamí in drusim merzhesam prepresheni. Prav vesel mora vsakdó biti, de is tazih nemarnih lukinj pride.

Ali ni to réf? Ali je tó popisovanje lásh? Ni ne! — Pa saj nemore drugazhe biti, bodo nekteri od-

govorili; mi sa gnoj sferbimo, ki se samo tako dobiti more! Bog obvari! — vi le svojo shivino po gnoju gasiti pušite, pa kako se prav s dobízhkam gnoj pridobí, pri takim gospodarstvu vi vender she ne veste. — Nastelje nam pomankuje, rezhejo drugi. Ja zhe se nastelja *nemarno* rastrósa, je ne bo nikóli dovolj, zhe bi je kdó tudi desetkrat vezh imel. Kdor nesná denarjev dobro obrazhati, jih bo imel védno premalo. —

Špet drugi porezhejo: Kdo more sa konje posebno, sa govejo shivino pa špét posebno shtalo iméti? Kdo bi staro, she terdno shtalo poderl in novo sidal? Ktéri kmet ima zhaš, v vsaki rézhizi na tánko vse oskerbovati?

Na vse té ugovore, ljubi prijatli, fim pripravljen in prav dobro vém, de nemore vse ravno tako biti, kakor si kdó misli in kakor bi dobro bilo. Pa med tém, de se kaj stori in de se nizh ne stori, je filno velik raslózhih. Roko si pa na serze poloshite in povejte mi, ste li she kaj, kar shtale utizhe, v sto létih naprej prishli? Sa shivino, pravite, je vse dobro. Kako se vender slo motite! Poglejte nekoliko v dobro oskerbovane shtale, koliko lepshi je shivina v njih! Ni ne na kermi ali futru vse leshezhe: Šnashnost je she pol kerme. Švoje stanovanja ste she jéli nekoliko bolj prostorne, srazhne (lustig), svitle sidati, — usmilite se vender tudi svoje shivine, od ktere imate shivesh.

V tem poglavji vam hozhem od shtal povedati kar je narpotrebnejshi: posnemajte, kolikor vam je v vashim stanu mogozhe; predelujte, kolikor prenarediti morete in zhe kaj noviga sdate, se po tem dershte.

Šaj so tudi našhi sprédniki marfikaj prenaredili in storili, kar njih starshi niso storili — ali bi mi nevpotrebovali svojiga uma in bi li dalje delali, kakor

fmo vidili in flifhali? Zhe uni niso krompirja sadili in jedli, ali ga ví sa tó tudi ne bote sadili in jedli?

Poslufhajte me tadaj: Poglavitna rezh pri fhtali je *prostornost* bres nepotrebniga rasfhirjenja. V prostornih fhtalah je srak (Luft) zhfstejshi, in prosim vas, pomislite tó — dober srak je pol shivljenja ljudém in shivini; shivine se fkosi tó slo pobóljfhajo. Kri ofstane zhfsta in mozhna, ne raspoté se prevezh; spozhiti se morejo v nji dofti in délo jih po tem bolj veseli in bolj so voljné sa délo; nogé jim sdrave ofstanejo. Zhe ne vesh od kodi konji toliko krat otezhene nogé, vodéne mehurje, góbe na sfrednimu komolzu i. t. d. dobíjo, sakaj toliko konj, bres posebniga terpljenja, v naj lepshih létih oterpne, svédi, de tó ravno od téga pride, ker ne more dofti in prav leshati, savoljo premajhniga prostóra. De konji edin drusiga ne posfhkódjejo, naj jih premakljive rante lózhijo, ki so is dobro poglajenih drevés, ki ali na shlébu in na flebru na konzú staje na majhnih verigah ali kétnah v shelesnih krogih ali rinkah vífé, ali kar je she bolje, na obéh konzéh na dofti mozhnih v semljo sabitih koléh floné.

H prostornosti pa ne gré samo dolgoft in shirokóft fhtale, temuzh tudi vífokóft. Sa konjsko stajo rajtajo 10 zhevljev vífokófti, 5 zhevljev shirokófti in 8 — 10 zhevljev dolgofti.

Skèrbi tudi sa tó, de fhtalne vrata ne bodo pretelne, prag prevífo, kar bi shivini pri vun- in notri gonenju fhkodljivo bilo.

Druga vlafstnost dobro sidane fhtale je prava *sfvitloba*. Nihzhe naj ne verjame, de se imajo konji v fhtali dobro, kjér je tamno, kakor v kaki jami. Od tamotnih fhtal dobijo konji bolne ozhí, flepoto in koler.

Torej daj dovolj velike okna narediti, ki imajo nad konjevím herbtam biti in fizer tako, de solnze

ne pride shivini ravno v ozhi temuzh bolj na sadnji dél konja.

Škosi proſtorne okna ſe dobí ravno, kolikor je treba, zhiſtiga sraka, zhe ſe odprejo. Poléti ſpuſti ſkosi odperte okna poſebno jutrajni in vezherni hlad v ſhtalo. Po ſimi jih odpri ſjutraj, kader ſi kladel (in morde gnoj kidal) kake pol ure in ſvezher, kadar naſtiljaſh. Kadar po léti ſolnzhi ſharki ſkosi okna pripekajo, jih ſagerni ali pa ſapleti, nar bolje je, ſ ſelenjem.

Škerbi dalje, de ſhtalne vrata tako poſtaviſh, de ne bodo proti mersli ſimi, poſtavim proti merslimu ſeverju ali burji, de ne bo ſapa ravno ſhivíne ſadevala, kar jih ſhe v ſhtali prehladí in jim mnogotere bolesni, poſebno grisenje, kevſhih in pluzhnize prineſe.

Škerbi tudi, de ſe okna in vrata terdno ſaprejo in ſkosi majhne ſhpranje in póke ſape neſpuſhajajo. Savoljo tega ne poſtavljaſ ſhtale na vlašno ſemljo, poſtavim: tik kakſhniga potoka, bajerja, luſhe ali ſhe zeló globozheje, kakor je mordè gnojſhe pred ſhtalo; temuzh povíſhej v taziſh okoljnoſtiſh tla ſhtale, zhe vlašnoſt od ſdolej góri mózhi in udam ſhivine ſhkódje.

Pri podſtrahji nad ſhtalo glej dobro, de ne bodo prah, oſtanki od kermi i. t. d. ſkosi ſhpranje na ſhivino letéli, zhe imaſh kermo gori ſpravljeno; ſakaj take ſmeti ſo ſa ſnashnoſt koſhe in ozhém filno ſhkodljive.

Zhe boſh, ljubi moj kmetovavez, pri poſtavljenju ſhtale to opominvanje iſ nemar ſpuſtil, ſe boſh gotovo poſneje ſa uſhéſmi praſkal in vóſhil, de bi rajſhi ſidal ne bil.

Zhe pa ſhe ſhtalo imaſh, ki ni tako ſidana, pa ſkuſhaj po ſvoji pameti, po muſhtru gori popíſanim vſe odverniti, kar bi ſhkodljivo biti vtegnilo in od kar bom poſneje govóril.

ſnashnoſt v ſhtali ohraniti, je treba, de tla v konjſki ſhtali od ſhleba proti ſadnim nogam nekoli-

ko višé in se tam v grabnizhek sa szavnizo isidejo; pa vender ne smejo prevezh višéti, ker drugazhe sadnje noge shivine prevezh terpé. Pri konzu odtózhniga grabnizhka morafh pa spét fkerbétí, de fskosi odtózhno luknjo sapa ne vlézhe, kar se v vèzhjih shtalah godí. Sa konje so tla pri sprédnih nogah s ilovizo, drugod pa s dilami vloshene vselej nar bóljsihi.

Vse ravno rezhenó je sa navadne shtale kmetovavzov ref nepotrebnó rezhenó, ker tázih tal in tazih vodotózhnih grabnizhkov nimajo, temuzh vsa gnojníza v shtali ostane: in to je gospodarstvo, ktero nafhi kmetje sa *gnoj* sa nar bóljsihi mislijo, mi pa med nar flabejsihi vlastnosti konjske shtale shtejemo.

V shtali, rezhete vi, se naredí nar bolji gnoj; toraj ga le takrat iskidate, zhe savoljo vrozhine v shtali vezh ní mogozhe prebivati in shivine she tako visoko stojejo, de bi se kmalo v strop sadevale.

Tega vam nezhem odrezhi, de se v shtali dober gnoj naredí — pa vprasham vas tó: zhe imate vi svoje konje, krave in vôle samo savoljo téga, de vam gnoj delajo? Jes mislim, de ne! Sakaj imate tadaj svojo shivino v tako revnih in nesdravih shtalah? Ko bi se vi s gnojem prav vperati snali in vender sraven tudi sa dobro shivino fkerbeti hotli, bi vezhkrat shtalo, saj vsak mésez enkrat iskidali, sa to pa sa gnój pripravno gnojíshe naredili, kjér se gnoj tudi dobro déla! — Pa pripravnih gnojísh se skoraj pri nikomur od vas ne vidi in v tém ozhitno pokashete, de nesnate gnojá delati. Le eno napzhnost vashih gnojísh vam hozhem pred ozhí postavíti. Rjé imate navadno svoje gnojíshe? Tam kjér se vsa deshevniza v njo staka; prav velikokrat pod kapam, kjér se gnoj raspere in dobro rasgnjiti ne more!

Ko bi se vender uzhíli, tudi pripravne gnojísha fi delati, bi s njimi to pridobili, kar s vezhkratnim kidanjem sgubiti mislite.

Pa kjér se shtala ne da predelati in komur sa nobeno zéno lesene tla ne dopadejo, sferbite saj sa tó, de konj ne bo smeraj v gnojnizi posebno kopitam shkodljivi stal, kar se samo s dobrim nastiljanjem odverniti more.

Preden poglavje od oskerbovanja shtal sklenem, me mika zhes vrashe nekterih kmétov, de pajzhovne v shtalah k njih pridu in k njih varvanju grejo, jeso spuštiti. Réf je neliko bedaštih in vrash polnih kmétov, ki pajzhovne nalash vifeti pušté, de se hudizh, zopernize in hudobni ljudjé shivine lotiti nemorejo.

Ali ne misliš ti, ljubi prijatel, s mano, de taki ljudjé ne saflushijo imena Kristijanov? kter dober kristján, ki imá Bogá v serzu, se bo hudizha in zoperniz bal? in kter pameten zhlovek bo verjél, de morejo pajzhovne hudizhe in zopernize odganjati. To bi bil dober hudizh in krotka zoperniza, ki bi se pajzhovn bala.

V pajzhovnah se pa she prah in druge smeti naberajo, s kterimi se, zhe se pretergajo, shivina in kerma osmetí. V tazih pajzhovnah se tudi para in nalesljiv hlap (Ansteckungstoff) od nekadaj bolnih shivinzhet nabera. Tudi nevarnost ognja je v njih, zhe se taka pajzhovna s luzhjo v shtalo prineseno safmodí.

Zhe she ravno kdó misli, de varha pred bolés-nijo sa svoje konje v shtali potrebuje, je kosel saj nefhkodljiv, ako ravno nizh ne varje.

Kosel v shtali in popkar (Gimpel) v stanizi so take domazhe sdravila is tistih zhasov, ko se je she um, kakor neumno dete, prekaniti dal.

Sdaj sim poglavje od shtal sklenil in she enkrat rezhem: Kjer snashnost in suhota shtalne tla in stene lepshta in se solnze prijasno v shtalo smehljá; kjér pajzhovne ne vifijo shivini do herbta, kjér ne lesi nizh kerme shivinam pod nagami, kjér je vse po

mogozhosti zhisto in snashno, kjér imajo shtalé zhist, po leti hladen, po simi topel srak; kjér shivinzbeta v blatu ne leshé in ne poglobvajo, kjér je sa-nje in sa shtalne opravila dovolj prostora: tam je pravo shtal ofkerbovanje, — nasproti je shtalna sanikernost, eden smed narbolj rasfhirjenih usrokov bolesen.

Verjemite mi to, — verjemite mi pa tudi, de morajo vashe shtalé drugazhne biti, kakor so bile doslej, zhe hozhete poshlahtnenje shivinske reje in skosinjo pomnoshenje svojiga bogastva. Zhasi smiraj hujshi prihajajo — na popravljena je tréba mísliti in neshmé se pri starim ostati, kar je le takrat dobro bilo, ko so drugazhni zhasi bili! Vashi mlajshi se bodo she le preprizhali, de fim resnizo govoril — pa upam, de mi bóte tudi vi verjéli.

§. 10.

Od kerme ali klaje.

De bote prav pregled od klajenja iméli, bom od vseh fort konjskik kerm (Futter) v njih dobrih in shkodljivih vlastnostih govoril, in nadjam se, de vam bom v téj rezhi velíko koríftniga povedal, kar ne véste.

Nar pervo se mora vediti in raslozhék narediti snati med kermo teshko prebavljivo in lahko prebavljivo (verdaulich), med tako, ki dobro redí, in tako, ki malo tékne, med suho in presno (Frisch) ali sele-no, de se vé, kako vsaka tékne, in zhe je treba, ena sa drugo premenja; sakaj vediti morate: tretji dél usro-ka od bolésni je v kermi ali futru in velik dél od pomozhi k sdravju je spet v pravi kermi.

Sa tó vam bom povédal, kakshno tezhno mozh kermíla (Futerstoffe) v sebi imajo; le dobro pasite.

Marfikdo fi bo réf mislil: E, kaj zhe ta svetovavez vezh vediti, kakor mi vémo; — faj on samo na papir pishe; pa berite le in povejte mi po tém, zhe bi bili vse vedli.

En smed najpoglavitejšnih shiveshev sa nashe konje je gotovo *seléna kerma*, to je trava na dobrih fenoshétih, detelja in nekoliko korenin.

Kakšno tézhno mozh imá tadaj selená kerma do kónj?

To je vprasanje, na kteriga odgovoru je gotovo veliko leshezhe.

Vedite tadaj pred vřim, de selená kerma savoljo svoje vodenzhnosti (Wassergehalt) nikóli toliko ne tekne, kakor suha. Pa nima vsaka selená kerma enakih delov; nektére trave imajo veliko po zukrovim sladke shlése (Schleim), kar se skosi preshvezhenje vézhjih bilk prezej sposnáti dá; ta shlésa redí in bolnimu drob (Eingeweide) omehzha in kri hladí.

Šhe druge trave imajo rasun redilnih tudi dušhezhe déle (Gewürzhafte Bestandtheile), ki kakor vsaki gvirez sraven tudi shivót oshiví. Tudi grenkosti so v nekterih selfhih, nekterih kislosti. Veliko njih serzé pokrepzhá; té so v seleni kermi skorej tó, kar je shtupa na nashi shupi.

Sdaj vidish, kako selená kerma redí in kako sraven tega tudi nektére selfha oferzhje osdravijo, pregósto kri ohladijo in pobóljshajo, po malim lakfirajo, druge shelodez (Verdauung) vterdijo, bolj redé in kri vzhíbtijo — sa tó se ne bó nihzhe zhudil, sakaj se tolikokrat shivine zhes simo komaj prebivřhe in bolehne, zhe v pomladi na seleno pašho pridejo, tako lépo popravijo in, tako rezhi, pomlajřhajo. Torej to ni prasna rezh, zhe seleno kermo, kakor bosř posnejřhi pri *bolesni* slisřal, tudi med najbóljřhi sdravíla shtejejo.

Selena kerma sna pa tudi shkodljive vlastnosti iméti; zhe ima pervizh strupene selfha med seboj, zhe je na mozhirni semlji rastla, zhe je velik desh ali pa velika flana na-njo padla, zhe se v velikih kopizah sloshena vgreje in skisa, zhe se narbolji preobilno klade, kar v zhasih filno napenja in smertno grisenje naredí.

Med posameznimi deteljami je réf v njih tézhnosti nekoliko raslozhkov. Dokler je detelja mlada, réf savoljo svoje zukrove sladzhize in shlese (Zucker-gehalt und Schleim) tekne, pa she davno ne toliko, kakor druge kermila (Futterarten) ker so njeni sokovi (Säfte) vézhi del voda; torej detelja v refnizi ne redí, temuzh bolj napihne; sa tó konji, kterim se detelja klade, pri delu nemorejo toliko preterpéti, se pred potijo, bolj in bolj jih lákfira. Goljfé se tadaj, zhe kdó misli, de bo s detéljo svojo shivino dobro sredil. — Kér napenja, se mlada detelja ne smé nikoli bres velike previdnosti klasti, pa tudi stara detelja je she marsikteriga lepiga konja umorila, skosi képe, ki se is take detelje v zhrévih naredé.

Sdaj nekaj od *korenínske kerme* (Wurzelfutter). Med tó je *krompir* nar koristnejshi in nar tezhnejshi od vsih kermil ali shiveshev. Nekdaj so mislili, de je krompir famo sa svinjé, pa v poslédnjih zhasih je mnogotera skushnja uzhila, de se dajo tudi konji s vezhjím dobizhkam s njím rediti, in de se da firov in kuhan vpotrebovati. *Zhim vezhji, zhím popolnejshi in zhím srélshti je krompir, tím bolje je sa vshiti; nesréł krompir imá pa v sebi britke in she strupene déle, kteri sō poséбно v debeli koshi.*

Sa konja je kuhan krompir veliko bolji, ki se smezhká ali pa tudi zél s nekoliko resanze, ali pa nekaj resanze s suhim smesha, in delavnim konjem, posebno teshkim vóshnim konjem v korito dá; to de se iná poprej konjem nekoliko merve podati.

Pri reji s krompirjem pa se vender po fledgehim ravnaj:

1. Pri nenavajeni shivini le s zhasama in pozhasi od ene kerme ali futra na krompir pojdi in ne daj ji v sazhetku nikoli došti krompirja in vselaj nekoliko soli prideni.

2. Bolji je, zhe se krompir ne kuha v vodi temozh v pari, kar se sgodi, zhe le prav malo vode v lonez vlijesh in po tem krompir v pari kuhati denesh, de se raspózhi.

3. Škodljivo bi bilo, she vrozh krompir jésti dajati.

4. Kar vprašanje utizhe, koliko se mora dati, se le maliga pregovorja spomni: „Preveliko in premalo she nikol' ni dobro djalo.“ — Koliko se ma dati, je tvojimu umu prepushmano, kakor je konj navajen ali ne, star ali mlad, velik ali majhin, kakor teshko ali lahko déla; 30 funtov kuhaniga krompirja s kakimi 8 funti sená je skorej narvezh, kar konju na dan dati snash.

5. Zhe dasi prevezh ali pa zhe je konj na shelodzu slab, se lahko preobshre in koliko dóbi, od zhesar ga bosh lahko osdravil, zhe kosarzhek lasfki-ga ólja s mlazhno gorko vodo smeshaniga 2 ali 3 krat v uri va-nj vlijesh; komur she, zhe ga ne neha gristi, in de blato od njega ne gre, snash 6 — 8 lotov domazhe ali pa grenke soli na en kosarz olja pridjati To bo navadno pomagalo; zhe bi pa ne, ti bo pa poglavje *od kolike* pokasalo, kako imásh she dalje ravnati.

Po sdravljenji dajaj konju nekoliko mènj sobati in bolni shelodez naj se mu spozhije.

Ker je krompir slo tezhin in veliko kerví dá, dobijo konji vzhafih pri reji s krompirjem medljevo, kjér bo pufhanje ali so, ki laksira, postavim domazhe ali grenke soli 8 lotov v polizhu vode rastopene in kake dva dni ponovljene, pomagalo.

Tudi *korenje* je dobro sa rejo in posebno sdra-
vilo v nekakih bolésnih, postavim pri pluzhnizah,
kevshihu in smoliki in naduhi in pri drusih starih perš-
nih bolésnih in tudi pri glistah (Würmern).

Pri dolgo terpezhih pluzhnih bolésnih pomaga
korenje, zhe se neprenehama daje, kjér nikako sdra-
vilo is apoteke vezh nemore pomagati; sakaj kri ozhi-
sti, omezhi, redi in mozh dá in je sa tó posebno
dober pomózhek sa zhišhenje kervi v spomladi.

Zhe imash tadaj velik pridelik korenja, ga lepo
ohrani do pomladi, tode nesmé smersniti ali se pa
ispriditi, in daj s kakimi 8 — 10 funtmi sená vsak-
dan kakih 30 funtov konju firoviga in sresaniga.

Tudi sa delavne konje se sme namozhen *bob*
tudi korenju premeshati, de she bolj tekne.

Mènj tezhna sa konje je répa, ktera se tù in
tàm tudi konjem jesti daje.

Toliko od *presniga ali frishniga futranja*; sdaj
od *fusiga*. Tù fim gré *senó, flama in sernje*.

De je *seno* poglavitna suha kerma ali futer, vsak
vé; vsak vé od tega, de je med senam in senam ve-
lik raslozhek. Najslabejšhi sorta sená je *polushniza*
(Sumpfheu); dobra flama je vselej bolji, kakor to
seno; *travnishko seno*, od tazih travnikov, po kte-
rih se dá voda spuštiti, je dobra in lahka kerma;
na gorskih travnikih se dobra konjska kerma dóbi.
Tudi seno od starejih, puhobnih travnikov konjem
dobro dé, ker nikóli shivini vrozine ne déla. Kjér
so taki travniki mokrótni, se shé vezh lózha med
senam najde; tako seno mèn timer tekne, pa vender ko-
njem ni shkodljivo.

Med všimi sortami sená je sorta is nadélanih trav-
nikov (künstliche Wiesen) najbolj, ker je lahko,
mozhno sdravo in tezhno, zhe se ob zhasu najlepshi-
ga zvetú pokosi, kadar she bilke niso predebele.

Otava je prav možna kerma, in sa konje ní; sakaj dostikrat naduho od nje dobíjo. Šeno v deshev-nim zhasu pokofheno, ko je sdaj solnze fíjalo sdaj desh fhel, in ki je tako rezhi obéleno; presrélo senó, ki lahko debele trebuhe in naduho naredí, podeshovano in mokro pospravljeno in po tem shlesasto (verfhleimt) plésnjivo senó, ki kri spridi, kashel in naduho pri-nese: vse to je konjem filno fhkodljivo.

Vse te spridenja se ne dajo popolno popraviti, ne s vezhkratnim prestílanjem, mlazhenjem, fhkrop-ljenjem in možno solnato vodó, ne s mefhanjem s nekako fhtupo, ki se is solí, brinovih sernov in s kimelna (Fenhel) déla in s pestjo zhes seno seje, kar so tù in tam hvalili. Zhe je senó mokro spravljeno in skosi paro splesne, naf je neki kmetovavez sagoto-vil, ki je skosi 15 lét to pri mokrim senù skushal, de je narbolje, med senenimi kopami grabne skopati de se mokrota ispari; posnejshi je dal 8 lotov doma-zhe solí na 1 zent sená rastrositi.

Med flamami je *ovseniza* ali flama od ovsa nar bolji sa futrati, zhe ni spridena. Memo sená je ref ovseniza daljezh sadej, sakaj v 100 funtih imá samo 53 delov dobra kerme in 45 delov neprebavljivih kitiz (unverdauliche Fasern).

Nekteri ref terdijo, de ovseniza prevezh kri vgre-je in de se konji radi po nji poté; pa to ni rés; sa-kaj ravno konjem, ki imájo veliko kerví, nadushljí-vim in takim, ki so sa jesdariti in sa dir, je ovseni-za sa prav tezhno sposnana, ravno savoljo tega, kér ne déla vrozhine. De pa sraven ne smé dobriga ser-nja ali krompirja mancati, se samo od sebe vé.

De se premozhnemu senu obilna mozh odvsame, po kmetovavski navadi tudi radi ovsenizo s senam me-fhajo.

Posebna rabe s flama sploh je, de jo v résanizo poréshejo, zhes kar se nizh posébniga ne da rêzhi,

kakor de resaniza nima veliko tézhnosti, temuzh le shrenje in poshiranje polajsha in shelodez napolni.

Jezhmenoviza ali jezhmenova flama je nar mezhji flama in she v 100 funtih nima 50 delov tezhnosti. Sa gorke nature je savoljo tega dobra, ker hladí in rada na mehko shene; torej se pri slo shivih in tudi nadušljivih konjih, ki se morajo mozhno s ovflam pasti, jezhménovizo slo priporozha.

Ershéna in *psheńízha* flama ste si slo podobni in bolj tezhni, kakor jezhmenoviza, pa manj se je zéle sa futranje poslushijo, temuzh v resanizo jo poréshejo.

Pri nekterih hifhah flamo od vezh fort skupaj smeshajo; tudi proseno jemljejo vmés.

Zhe se vprasha, koliko kerma ali futer od *grahovja* ali gráhariza isdá, je tó gotovo, de ta sorta flame vezh tékne, kakor druge in zhe so dobre, jih konji tudi rajshi shrejo.

Toliko od flame; sdaj pa od *sernja*.

Sernje, kakor kuhan krompir narbolj redí.

Med tem je *oves* sa nafhe konje narbolje sobanje, kteriga narrajsihi sobljejo in ktéri ne nafiti samo dobro, temuzh tudi shivíni pogum in mózh dá.

Pa sgol oves tudi ni dober; sakaj poskufili so in konje so samo s ovflam futrali; pa ne terpé ga dolgo.

Konji *oves* tudi lahko prebavijo ali v shelodzu prekuhajo in móti se, kdor misli, de se dvalétnim shrebétam in mladim konjem oves ne smé dajati.

Oves s resanizo smeshan in seno je sa konje narbolj tézhna in sdrava kerma.

S *ershjo* konje futrati nima nizh zéne, zhe ravno veliko tékne; pa rada se v shelodzu skifa in filno nevarno grisenje in napenjanje déla; prav velikokrat se she shelodez raspozhi.

Réf je, de Arabi svoje konje navadno lé s jezhmenam futrajo; pa njih jezhmen imá drugazhne lastnosti in konji so ga vajeni.

Pa zhe jezhmen ravno ni vřak dan dober futer, je vender prav dobro domazhe sdravilo v mnógih bolésnih. Pri kevshihu, řmolikah in pri kashli je prav dobro, zhe se shakelj k nořnízam tako privéshe, de řoparza is kuhaniga jezhmena konju v nořnize gré. V vrozhínskih, ko blato le malokdaj in řuho od njih gré; kadar se zhreva vnamejo; v boléřtnin grishah in v mnógih bolésnih ledvízi in mehurja je vóda od kuhaniga jezhmena řkusheho sdravilo.

Tudi *ersh* konjem dobro ne déne, ako je ravno řilno tezhna, ker se mora s veliko řkerbljivořřjo konjem dajati; sakaj prav dořřtkrat in řilno nevarne grisenja řavoljo vetrov déla. Vezh ko řřó konj řim řhe vidil, ki řo řavoljo sobanje *ershí* na grisenji ali koliki od vetrov pogínili.

Ershene móke pa s vodo řmefřhane, — kar tako rezheho *mózhnato pijazho* imenujejo, ře pri mnogih priřadnih bolésnih dobro pořřlushijo; řamo na řó ře móra gledati, de ře ta pijazha ne řkifa, pořebno po léti.

Turřhiza ali korusa imá med vřimi kermíli ali řortami futra narvezhi tezhnořř in je řkoraj řhe enkrat bolj tézhna, kakor oveř. Tudi ře dá lagleje prebaviti, kakor *ersh* in jezhmen in ni ře tréba řavoljo prebavljenja bati, zhe ře dá *turřhiza* zéla sobati, kér jo mora řhivína pozhafi sobati in ne more ře lahko preobřhréti.

Konjem, ki teřřko in natégama delajo, naj ře daje pořebno sobati, zhe ni pređraga.

Konji imajo řhe néke druge řhiveshe řa kermo ali futer, ki pri marřřkterim pripravljanju ořřtanejo in ře ořřtanki imenujejo; taki řo:

Pléve (Spreu) ki řilno malo redé in lé řhelodez napolnijo; vidilo ře je, de je futranje s řpridenimi plévami od přřenize v pořřládniř zhařřih v mnogih krajih Némřřkiga konjem řřkodovalo in řih zlo pomorilo.

Otrobi nasprotno so težni; pa meso po njih bolj oterpne, gnoj bolj mehak od njih gré in tedaj so otrobi prav dobri, kadar ima shivína sapert shelodez.

Pa dostikrat konje grise in shelodzi se jim raspózhijo, zhe se otrobov preobjejo; torej mlinarji savoljo téga veliko konj pogubijo.

Zhe se pa v sili morajo sgol otróbi dajati, je dobro, de se ne namozhijo, ker namozheni radi napihnejo; jih s ovslam meshati, ne veljá níz, ker se po tem oves ne prebavi in bres koristi spét is shivine gre. Zhe pa hozhesh sapertnost odpraviti ali vbraniti, ti bodo možno smózheni otróbi dobro flushíli.

Préfsha (Leinkuchen) se vezhkrat konjem daje; redí tudi in storí shivino debélo, pa tudi meso oterpne po nji in kákor po otrobih konje po njih rado grise.

Molz (Malz) je tam, kjer vól ali pírkuhajo, snamenit ostanek in prav težna kerma, kar mnogi, s njim rejeni, vólarski konji ozhitno kashejo; pa ne jejo ga vsi konji radi in vezhkrat se ga prav pozhasi navadijo.

Trebarji ali oštánki pri shgajnarjah, naj bódo od krompirja ali pa od shita, dobro redé in konji jih radi jéjo; pa vender nesmé dobriga sená mankatí, kakor pri vsih ravno imenovanih futranja sortah.

To so navadni shiveshi kónj; sposnati si se uzhil njih dobre in flabe lastnosti.

Kadar, ljubi kmetovavez, svojimu konju kermo daješ, jo ofnashi poprej, de vsi drugi priméski: prah, perst, pések, les, i. t. d. prozh pridejo, to je she filno veliko shkóde konjem prineslo. Ofnashi pa tudi shléb in jasli od nesnage in notri leshézhnih od nosa in gobza ofkrunjenih oštankov; sakaj konj je, zhe ni prevezh istradan, filno na tanko prédena shivína in lahko se mu jéd vprè, zhe ne bošh na snashnost gledal. V ptujih shtalah, postavim na oshtarijah, morash posebno previdin biti.

Koliko kerme de imash vsak dan svojimu konju dati, ti ne morem ob enim povedati, pa vender ni vse eno, zhe mu dasz premalo ali prevezh sobati.

Prevezh je potrata in shivini fhkodljivo, — *pre-malo* je tebi in konju fhkodljivo, kér pri délu omá-ga. Posébnó pri tistih, ki lakomno shréjo, se mora merkati, de se jim ne da prevezh ob enim, zhe ne se preobshrejo in koliko dobijo.

Na méro in zilj se mora glédati; to ti pa mora vlastin pregled, skusfnja in um povedati. V nékih bukvih sim pravila ali réglize futranja bral, ktére ti hozhem, ker jih sam ne morem bólji povedati, tu-kaj povedati:

1. Daj svojim shivinam toliko shréti, de ne bo-do mógle lazhe k délu iti in de privesana shivina od lakote stelje ne bo sherla.

2. Zhe kaj kerme, kadar se nasitijo, ostane, jo urno stran spravi in hrani jo sa sledézho klajo.

3. Futraj svojo shivino tako, de jo smesh na zésti viditi pustiti in de ji neporedni otrôzi ne bodo mogli klobukov ali kap na kosti obeshati.

4. Pomisli, de s prasnim shelodzam nobéna shivína ne more delati.

5. Pomisli, de morajo breje in dojezhe shivíne njih dvoje shiviti.

6. De je lakomnost po simi vézhi, kakor po léti.

7. De samo sraven dobriga oskerbovanja obilna kerma debéli.

8. De pomankanje futra shivino filno opári; fi-toft jo pa filno veselo déla.

Poslednjizh se tudi she spodóbi, besédo od zhasa futranja govoriti; sakaj k rédu futranja gré, de po nafizhenju délo, po lakoti pa futranje sledi, drugazhe se shivina prelakomno po kermi ali futru vershe in se lahko preobshré.

Vlak vé, de se konjem 3 krat na dan jésti daje. — De se v dolsih dnevih, namrezh pa pri velikim délu in na pótih tudi med zhasam futranja kaj mora povrézhi, se vé.

Pa ene rezhi te moram tukaj vender she opomniti, namrezh, de nafizhenimu konju, zhe je mogo-zhe, saj eno uro pokoja sa prebavljenje pušish, ker fizer lahkó kolika pritísne, zhe konj nima zhasa prebavljati in se koj vpréshe. Zhe konj déla, pa she-lodez nemore délati; tó je skufhnja, ki je she veliko konj ob shivljenje pripravila.

Pa tudi se prezej po konzhanim terpljenji skosi možno derjanje ali teshko délo ispéhanimu konju nima klafti, kér tudi skosi tó lahko sbolí. Dobro je tedaj, zhe se spéhani konji, preden se v shtalo, posebno v hladno, shenejo, nekoliko zhasa s plahto pokrijejo, sprejavajo, de se kri shivine vpokojí, in konj ohladi.

Zhe pa konja na pasho poshljesh, glej, zhe je pasha sa kaj in de selená pasha sama premalo tékne, kakor de bi konj s tem shiveshem teshko mogel délati.

§. 11.

Od napájanja.

Frishtna voda je sa sdraviga konja nar prijetnejshi in nar bolj sdrava pijazha in nikoli ne bó fhkodovala, zhe je s ispéhanim shelódzam ne pije; zhe pa ispéhano shivíno napajash, bosht v filno kratkim zhasu vidil, de se vrat, pluzha, zhréva i. t. d. vnamejo, in marfikdo, ki tega savoljo nevednosti ali lahkomi-felnosti ni porajtal, je shé mogel shivino drago plazhati.

Réf je fizer, de she dostikrat tudi mersla pijazha slo ispéhanim konjem ni fhkodovala, zhe so se

koj po tem spét pognáli, pa vender ne misli, ljubi moj, de tó ni pravliza ali regliza in de bi tako biti moglo; koliko kónj je she po takim ravnanji pokrepalo! Od vèzhih kozhijafhkih konj bi ti lahko povédal tazih shaloftnih prigodb, ki fim jih na Dunaju ovsdravljati imel. Bodi tadaj raji tudi v tej rezhi previden, kakor de bi zhes pravo méro vdaril. Zhe so se pa konji ohladili in zhe v shèji jesti nozhejo, jih smesh tudi pred sobanjem bres vse nevarnosti smirno napojíti, poséбно, zhe si tako spreviden, de nekoliko sená ali pa flame v korito vershesf, kar preurno posheranje vodé konju savéra.

Bóji se pa vsáke vodé splóh, ktera is sneshnikov pride, — opufhaj fkerbno sneshnizo in vodo, ki jo is vodnjakov nashagafh, pufti jo nekoliko zhasa v koritu ali pa v fhkafu na prostim sraku ali lustu stati, de nekoliko merslôte sgubí, zhe ne se konju pluzha, goltanez in zhreva vnamejo.

Mladi konji, kterim she sobjé ispadajo, imájo vezhkrat sa merslo vodo možno zhutljiv gobez in bolezhine jim déla, torej naj poprej nekoliko postojí ali pa móke pridèni, de se merslota omezí.

Vézhi dél pa v bolésnih dajej konjem, kar bofh posneje flifhal, vodo, ki je shé nekoliko zhasa stala, (gorke ne pijejo); samo pri bolésnih v moshganih mersla voda dobro déne.

Vsakikrat se mora pa voda *zhifsta* t. j. nespridena in v snashnih posodah hraniti, drugazh je ne pijejo in rajfhi shejo terpé.

Zhe pa shivina prelakomno pije, ji vodo, kadar so jo nekoliko zhasa pile, sa nékaj zhasa prezh vsemi, zhe ne is prepolnih shelódzov kolika pride.

§. 12.

Šklepne opómba od shrenja in pitja shivín.

Zhe konj po vézhjim délu *zló nizh* ne shre, je bolán.

Zhe pozhasi shrè, po rédu svézhi in nizh jis gobza vífèti ne pufí, imá ali v sobéh ali pa v gerlu bolesin, de ne móre poshérati.

Zhe presvézhena kerma spét is gobza pada, ga gerlo ali pa sobjé bolé.

Zhe konj rajshi od tál kakor is shléba jé, je kolerfk.

Zhe senéne ali pa flamne bilke is gobza pri sobanju pufi moléti, je tudi kolerfk.

Zhe shivina pri sobanji prenehuje in nepokojna biti jema in s nogami proti trebuhu suje, bres de bi ji muhe nagajale, jo ali grise ali pa ima koliko.

Zhe konj oves opufha in samo seno jé, je to slabo snaminje in vezhi dél se je merslizebne bolésni bati.

Zhe shivina ne pijè, ali nima shêje ali je pa voda nezhišta in slaba.

Zhe konj pri pitju gobez zhes nosnize v posodo vtakne, je kolerfk.

Zhe se konju pri pitju spét veliko vode skosi nóf nasaj odtaka, je ali posoda prenifko štala, ali pa konja goltanez bolí.

Zhe konji prevezh in bres de bi bili spéhani, pijejo, so ali prav možno ali soleno kermo iméli, ali pa imajo merslizo.

Konji, ki se pri pitju oddihavajo, imajo teshko sapo ali pa bolezhine v goltanzu.

§. 13.

Od zhêje in zhédnosti.

De bi vam jest, ljubi kmetovavzi, lé fkerb sa kosho in njeno snashnost prav terdno na serze mogel poloshiti!

Veliko jih je, ki na tó potrebno reglizo prav nizh ali pa prav malo porajtajo, ker nevéjo, zhimú je kosha tù in mislijo, de je le usnjata prebleka shivine bres posebne koristi in pomémbe.

Pa tó ni tako, kosha je prav potrebén, milijonkrat preluknizhan del shivota, fkos kteriga shivine, kakor ljudjé: 1. is sraka mnoge rezhí v telo pre-jamejo, in 2. mnogo spridene pare in mózhe is teléfa fkosi pòtne luknize gré. Skufhnja je uzhila, de mno-shiza tiftiga, kar se fkosi kosha v 24 urah ispari, pri konju v pokojih stojézhim po sredni méri 8 — 10 funtov snéfe. Glejte kako je kósha imenitna!

Šhe shivina kashe dobroto tega snashenja in v dob-rim pozhutenji jo pokashe med tem kadar jo kdo snashi. Kdor tadaj svojiga konja enkrat na dan né snashi, se pri taki shivini prah in blato na koshi na-bere, potne luknize se samafhé, isparénje se savéra in satéra, vse pride is réda, in bolésni vsake forte gotovo sledijo tudi pri narboljsihi klaji. Lufhaji, rape ali mehovnize, usni in drugi ofipki (Ausschlag) ozhit-no tó prizhajo.

Zhe tadaj hozhesih, de ti bodo konji teknili, shivoft, krepoft in sdravje kasali, jih morafh sleherni dan, nar boljsihi je sjutraj, s fhtrigljem in kertazho pridno zhistiti in snashiti. Pa opomniti se mora tukaj, de nesmé biti fhtrigelj ne pre dolg ne pre ojster in de se po glavi in po herbtu ne fhtrigljá, temozh le ker-tazhi; ozhí, nos in zhòp se pa s merslo vodó ofnashijo.

Tudi spólni déli, ritnik in rép se s merslo vodo fnashijo, posébnó moshna shrebzov in valohov in vimená kobil skerbnó omij, de se kaka nesnaga na teh krajih ne naredí in bolesin ne déla.

Na sadnje se tudi kopita svunaj in snotraj ozhišijo in ozhedijo. Posebno se morajo pa konji v pomladi in jeseni pridnejši in krotkejši fnashiti ob zhasu goljenja in sploh se mora s njimi ob tém zhasu bolj persaneshljivo ravnati, kér so takrat bolj obzhutljivi in slabi.

Ushéla se nesméjo isftrigati in kózasti lasjé doli na nogah, kjér se prah in blato nabéra, se dajo najboljši v pomladi, kadar se konji goliijo, s pálzam in shugavzam in sizer od sgorej na doli, posamešno ispuliti ali, ker se tó ne terpí, s kampilnam postrizhi.

Še se opomni, de se drugazhe konji fnashijo, namrezh s kopanjem, ktero, zhe se po léti v hladni tekózhi vodi k najvezhimu zhetertinko ure godí, prav dobrotljivo déne in se samujati ne smé; le kój po sobanji ali ispehanji se nesme goditi.

Nar bolje je svezher po fnashenji in védno se mora na tó gledati, de se konj pri kopanji védno fim ter tjé vodi in vselaj po kopanju dobro otrè ali do fufiga obrishe, kar se najbolje s oribanjem s flamo sgodí.

Zhe ga ni mogozhe skópati, se ima konj na dvoríshi po zélím shivôtu s prestano vodo zhisto omíti in po tem dobro oribati. Tudi nogé je tréba omíti, kolikorkrat konji s omasanimi nogami od déla domu pridejo; pa varvati se mora, de prevezh vgrétih nóg s merslo vodo kdo ne umiva, kér po tém lahko oterpnejo.

Nasprotno pa konjem, ki po léti slo terpé, nizh tako dobro ne dé, kakor zhe se jim nogé s gorko vodó umijejo.

K skerbi sa kosho gré tudi, de se pokrije v potrebnih okólnostih, posebno, kadar konji na sa-

pi stojé, pri naglim merslim deshji, de se fkosi tó isgréta shivína ne prehladi. Roz ali plajsh ob pravim zhasu zhes konja rastegnjen je she mafiktere prehlajenja bolésni odverníl.

Vém, de je malokomu na tém leshézhe, de imajo konji tanko in svitlo dlako; komur je pa leshézhe, naj konja pridno s perteno ali drugazhno odéjo pogrinja. Pa shivina s tém is navade pride, ker s tém bolj obzhutljiva postane in se losheje prehladí, in samo tistim se savoljo tega priporozha, ki ho-zhejo svojiga mladiga konja s svitlo dlako bolje spezhati.

§. 14.

Od fkerbi sa kopita in od podkôv.

Kteriga je od val, ljubi prijatli, shé kadaj zhrev-el shulil, ali kteriga je predolg zvek fkosi podplat v nogo bodel; kdor je od hóje v novih zhrevlih me-hurje in od tésnih kurje ozhí dobil: bo lahko pre-videl, kako vfi taki prigodki konja bolijo; sa konja so njegovi roshéni zhrevlji ali kopíta to, kar so sa naf zhrevlji.

Dobro se mora tada j na konjeve zhrevlje ali ko-pita gledati; sakaj na njih stoji ves njegov shivot: sam naj vsak sa nje fkerbi in umnimu kovazhu naj jih podkovati daje, ki vé, de kopíto ni mertel róg.

V nar pervo zhemo viditi, koga sosed is nemar pushta in po tém, koga nerodni kovazh pokasí, in viditi, kako je obéma pomagati. Šprédnje kopita, ki navadno na subim stojé, se rade vsufshijo in bódo sa tó kerhke in tesnejshi, od zhesar rog póka, kofzh-ki prezh padajo, majhna, voska stréla, tifhanje rog in shaloftno shantanje pride.

Sadnje kopita pa, ki smiraj bolj na vlašnim stojé kakor predne, ker je staja od vlastne szavnize bolj vlašna, v nasprotne napzhnosti in v nasprotne bolésni padejo, kakor je omehzhanje, gniloba štréle i. t. d.

Savolj téga vam svétjem, de bodo sadnje kopita konj tako na suhim in na zhédnim stale, kakor je mogozhe, špredne pa tako na mehkim in ohlatnim, kakor se dá.

Masanje in masilo pomaga v obojih slégih, sakaj mašt storí, de je rog bolj voljen, naredí pa tudi, de se ga mokrota toliko ne prime. Namešt vsih drusih masil vsemite samo svinško mašt in namashite parkrat v tjédnu ali pa she veezhkrat po potrebnosti kopita prav dobro s njó, pa ne samo sdolej, temuzh tudi dobro nar sgornejshi del kopita s maštjo naribajte; sakaj tam je korenina kopita, ki se imá napojíti.

Smeshanih kopitnih masil, poséбно zhe so saje ali kako drugo zhernilo vméfi, vam ne svétjem; sakaj to zhernilo ravno toliko ofusí, kolikor imá mašt pomagati.

Dalje ne posabite in ne bodíte pre toshljivi, kónje, predin jih podkovati dashe, v kravjeku s šprednimi nogami stati pustiti, kar je nar boljšhi masílo sa omehzhenje, de se rog dosti rastegne in konj dobro tezhe.

Drugo, v katerim se kmetovavez prav dostikrat pregresí, je: de konju, kadar s njim is zéštniga blata, is gojsda ali polja pride, nóg ne ofnashi, prédin ga v shtalo pélje; sakaj blato konjske kopita možno ofusí in lahko se med rog in podkov pések vtakne, ki shivino shantovo storí. De! flishim nekeré klizati, to je vender prevezh! Ne, ne! kadaj bo tega dela konez? — Štran mene — zhe bolj véste, pa pustite; jes pa mislim, de to ni veliko truda in sa kaj koríštniga ne sméte nikoli toshljivi biti.

Špét drugo je, de ali savoljo vohernije ali pa savoljo sanikernosti pridno kónj podkovavati ne dajejo; posledki sa tim so, de se podkova sgubí in kopíto poshkodje; sakaj kopito se smiraj narafha, kakor nafhi nohtovi in vse se mora isverishiti, zhe se vzhasi ne obréshe.

Poslédno je pa tó, de gospodár, hlapzi, smerkovzi i. t. d. kovazhu sapovedovati hozhejo, kako de imá konje podkovati, bres de bi sami to sastopili; to samóre samo tisti storiti, ki se réf sam bolj umi, kakor kovazh. Ref je, de je pri nas veliko neprilpravnih kovazhev, ki bi iméli rajshi kaj drusiga v roko vséti, kakor podkovo; pa tudi pametni se dobijo, in k tém pojdite. Šposnali jih bote pa na govorjenju; tisti, ki pridno déla, v oshtariji ne sedí vezh, kakor v kovazhnizi, se ne usti in ne baha, kako je tù in tam osdravljeval in koliko pomozhkov sa tó in sa uno vé, — ta ni pravi mósh — sakaj zhrevljár ostane pri zhrevlju in umni kovazh le ífhe, kako de dobre, terpézhe podkove dela in prav nakuje in se sa sdravilstvo ne pezhá in ga pustí, komur gré.

Védosheljnimu kovazhu dám fledgezhe brati in premisliti, de vé, v kom se pregréshí in gospodarju kónj, de podkovstvo po tem presódi in to, kar je shkodljiviga, savershe:

1. Kopita je treba, zhe so prav terde in kerhke, préden se konj podkuje tisti dan, s omehkajozhim obvesilam, narboljsi je s kravjekam obvésati. Škosi tó se tudi nar bólje obvarje, de kovazhu, kadar kopito pripravlja, téga treba ni shgati.

2. Kadar se stara podkova prezh jemlje, naj se najpervo po redu shreblji isvlezhejo in pripustiti se nesmé, de bi se podkova in shreblji ob enim odtergali, s komur se mnogokrat koszhki rogá odtergajo in kopito poshkódje.

3. Terpéti se nelmé, de bi se kopita, zhe niso prevezh israfhene, na krajéh prevezh odshipavale; na vezhji ali na manji isvotljenje podplata se mora vselaj gledati. Vsela se imajo pa kraji povsodi *enako* obresati.

4. Še sadej sa petjó s *roshenim noshem* nelmé nikóli prevezh posnéti, temuzh samo obhojen róg, ki se je sam od sebe odpáhal; drugazhè se prevezh kopitnih bolésen naredí.

5. Od stréle daj le toliko posnéti, kolikor je odložene; sakaj stréla je filno imeniten del kopita, ker je kakor podoba sagojsde, ki kopitne kraje narsun dersbí in tesho shivota nófi; to pa le takrat samore, zhe imá dovolj mozhi in se tal dotika. Nitadaj odpustiti, zhe se prevezh stréle posname in kovazhu, ki od stréle toliko posname, de kri tezhe, bi se iméle roké odbiti; sakaj tako se stisnje ali vosik rog naredí.

6. Prevrozha podkova se nima nikóli prikovati, temuzh le majzhizno snaminje naj bó, vidit, kako se podkova prime; drugazhe se kopito vsufhi in prisadi.

Torej se nima terpéti de bi kovazh rasbeljeno podkovo na rog poskushal.

7. Podkove se imajo vselaj, preden se nabijejo, zhisto in snashno isklepati, na obéh stranéh gladko in ravno iskovati, de se podkova povsod dobro prime. Poglavitno pravilo je: Ravnaj podkovo po kopitu, ne pa kopita po *podkovi*.

8. Nikóli se nimajo ne pre dolge ne pre shiroke, kakor tudi ne pre teshke podkove terpéti, temuzh po kopitu in po opravih kónj se imajo ravnati.

Pravi se: *Teshke podkove dolgo terpé* — pa pomisliti se móra, kóliko nóga pri tem terpí in de je bolje, v létu par gróshev vezh isdati, kakor sdrave nogé konjem poshkodovati!

Tri zheterti libre ali funta je po priméri tesha podkove — pri teshkih vóshnjih kónjih 4 do 6 lótov

vezh — pri lahkih jafhnih konjih (t. j. ki se jesdárijo) le néke lóte mènj.

9. Podkova naj se na notrajni strani nekoliko isvégne, de ne leshí na podplatu, zhe ne tishí, otifko na rogu naredí (Steingallen) i. t. d. ki se vezhkrat od tishanja podkov, kakor od péfka med podkovo naredé. Smiraj se mora nosheva klinja med podplatam in podkovo lahko fim ter tjé premikati dati, na kar se mora poséбно pri plosfastih kopitih gledati.

10. Tako, kakor je pre obilno poresovanje podplatov in strél fhkodljivo, je tudi popilenje kopita na krajéh, kakor se vezhkrat pri neumnih kovazhkih vidi, ki ne véjo, de so ti déli s svitlim firneshem prevlézheni, ki déle pod njim skrite pred pre obilno vlágo in fuhôto varje.

11. Shebljevné luknje nimajo nikóli prevezh na nótrejno stran svertane biti, zhe ne se sakuje. Shtevilo shebljev se po velikósti in téshi podkove ravná in nima nikoli mènj kakor 6, narvezhkrat 8, pri velizih kónjih vzhasih tudi 10 lukenj shtéti.

12. Pri majnih ali kerhkih kopitih naj se opufhajo preveliki ali premozhni sheblji.

13. Podkove, poprej pózhene, se nimajo nakovavati.

14. Podkove tistih konj, ki she fizer mozhno na *peto stopajo* nimajo nikóli pre kratke biti; zhe ne konje v péto stiskajo, in to jih shantove storí.

15. Neumnoft so predolge podkove, ki sada j vezhkrat 1 zólo ali she vezh vun molíjo in ki se pri teshkih konjih tolikokrat vidíjo. Ni le, de se taki konji kréshejo, podkove prezh tergajo in tudi pádajo, temuzh take podkove so tudi kopitu na póti, de ne more rasti.

16. Shtóle morajo tako postavljene biti, de se konji s njimi ne kreshejo in do kervaviga ne ranijo.

V simfskim zhasu se notrejne shtóle ne smejo ojsire delati.

17. Podkove ne smejo nikoli zhes 5 ali 6 tjédnov prikovane ostati, kér kopito raste in tako kopítne bolésni, kakor pozhen rog i. t. d., pridejo.

18. Kjér je rog preklán, tam se ne sme podkova prikovavati, tudi ne smejo take podkove na tisti strani, kjér je rog preklán, nobeniga grifa in nobene shtóle iméti, temuzh tako morajo isdélane biti, de so kakor majbna shtóla visoke.

19. Zhe konj kruljevo hódi, naj se kopito *poprej na tanko* ogléda, sakaj med 100 konji jih 90 sa voljo kopit fhántovo hodi.

§. 15.

Od stréshbe in ofkerbljevanja bolnih konj.

Le nekoliko pravíl ali regliz sadershanja, ki sploh obveljájo, bom tukaj povédal, kér se bo pri posámesnih bolésnih ofkerbljevanje bolnih kónj bolj na tanko rasloshilo.

1. Mozhno bolán konj, tudi zhe bolesin ni kushna, naj se, kjér je mogozhe, v poséбно shtálo spravi ali saj bolj pripravna staja naj se mu dá, kjér imá pokoj, dovòlj prostora in zhišt srak, in kjér sapa na-nj ne vlézhe.

2. Pri bolésnih v moshganih naj se sa snashno in hladno shtalo fkerbí — v soparnih shtalah se bolesni v moshgáni teshko odpraviti dajo. Pri vsih bolésnih od prehlajenja, postavim pri bolnih pluzhah i. t. d., naj se fkerbí sa dovolj tôpel stan.

3. Otamnéti se imá shtala pri vsih bolésnih na moshganih.

4. Pokója po nozhí, mehke suhe stélje je posébnó tam tréba, kjér shivíne leshé in sploh, kjer se mora prehlajenja varvati.

3. Zhédijo in snáshijo naj se bolni konji ravno tako skerbnó in môzhniga ribanja s sufimi slamnatimi omeli je vezhkrat she bolj tréba, kadar se na tó iside, de bi se shivina potiti móгла, kjér je bolesin is prehlajenja prishla, kar se vezhkrat priméri.

6. V prehladivnih bolésnih naj bodo konji védno s kako plahto i. t. d. pregernjeni.

7. Rônji s kushnimi bolésnimi naj bodo od drugih odlóžheni; pa vender se mórajo vselej tako odlózhovati, de kushno bolán konj tam ostáne, kjér je bil in kjér je shtala she oskrúnjena, sdravi konji pa naj se v drugo zhédno shtalo denejo.

8. Kar futranje in napajanje utízhe, morash prevídin biti in nikóli nimash s kakim futram in pijazho filiti, pred ktéro se konju gnufi, — ne odrézi mu pa tudi ne nikóli terdovratno futra in pijazhe, po kateri posebnó posheljenje kashe, ker slja ali notrajni nagib (Instinct) pri shivíni sa to porajtanje saflushi, ker navadno spriden ni, temuzh govorjenje nature je; sakaj vézhi dél refnizhno notrajni nagib ali slja shivíne v sdravim in bolnim stanu to ishe, kar shivini dobro dé.

Tako savershvajo kônji v vrozhinskih bolésnih oves, mnogokrat tudi senó, — jejo pa radi travo, kar se jim mora tudi pušiti.

Opushati se mórajo pa vse napihajózhe in tesko prebavljive kermila (Futterstoffe); sakaj tukaj bi she bolj shkodljive biti vtegnile, ker je shivina v pokóju. Vsaka kerma naj se bolnim konjem po malim daje, pa vezhkrat med dnévam.

Kadar je shelódez bolán in zhreva, posebnó zhe od preobshértja bolé, je lakot she pol sdravila — odvséti se jim imá tada j kerma vezhi dél, in zhe samé

nezhejo jesti, se jim nikóli nima ponujati. Tudi pri bolésnih v moshgánih, poséбно zhe imajo kolar, je odvsetje vfiga futra shé pol sdravja.

Zhe je góbez bolán, naj se jim futer po potrebnosti pripravi, omezhi, rasdrobi, raslúshi i. t. d. —

Shéje pa shivina ne smé nikóli terpéti; torej jim v nobéni bolésni pijazhe ne odsémi, pa fkerbi, de shivina nikóli ob enim prevezh ne pijè in de v prehladivnih bolésnih samo prestáne vóde dobí. Gorka pa ne smé biti. sakáj take kônji ne pijejo in rajshi narvézhji shéjo terpé.

Prestána voda s móko smelhana, t. j. tako imenovana mózhnata pijázha, je velikokrat slo sdrava pijazha in je fizer shivini tó, kar je zhlovéku shlesasti té (Thee), postávim ajbishev ali flésov të.

Kar pokój in sprehòd bolnih shivín utizhe, se móra le pomisliti, de je to, kar bolnimu zhlovéku dobro déne, tudi bolni shivini potrebno. Poséбно je pa pri pluzhnih bolésnih in bolnih nogáh pokoj poglavitna pogódba, bres ktére sdravilo ni mogózhe, kar se lahko prevídi, zhe se pomisli, de so pri nepokóju narbòlj nogé in pluzha vpreshene.

Pomislite to, ki s svojimi bolnimi shivinami delate, kakor s sdravimi! „Kaj! bodo nekteri rekli: „To ne more biti — pervezh je déla.“ S takimi ljudmi ni govoriti. Zhe mora biti — tadaj. Oderíte svojo shivino, pa to je pred Bogam tudi gréh, in soper ktéro so shé v mnogih krajih po sapovedih shtrafinge postavljene.

Zhe vam shivina pogine, ste sami krivi svoje ne-frézhe. Pametni kmèt pa ismed dvéh nadlóg majnfhi isvóli.

§. 16.

Od usrokov bolesin sploh.

Kar ti bom, ljubi kmetovavez, v tem poglavju povedal, to ti je eden ismed narpotrebnejših ukov v zélíh téh bukvah; sakaj tebi, ki imašh shivíno, ne more biti nizh ljubšhi, kakor usroke posnati, ki bolesni pripeljejo, de se té oddaljijo in tako shivina pri sdravji more ohraniti. Kdor sa to skerbí, de shkodljivosti shivini nizh ne samorejo, je sam sebi nar bòlj gotov, nar bolji in nar zenejšhi sdravilnik shivine; sakaj *pervizh* je lóshje bolésni skosi oddaljenje usrokov odvrazhati, kakor shé bolno shivino sdraviti — in *drugizh* je prva pogódba sdravljenja in mnogokrat *sama* dovolj, priloshne usroke odvrazhati.

Sdaj sprevidišh, kako potrébno je usroke posnati. Mnogih shkodljivost fim te poduzhil, ktere bodo, zhe jih ne bošh porajtal, tvojim konjem bolesen pri-nefle; in pri sleherni bolésni se bodo naj imenitnejšhi usroki imenovali; pa ta predmèt ali rezh je tako poglavitin, de mu bom v posébnim poglavju mesto dal.

Poflufhaj me sdaj svestó:

De shivína sbolí, mora pred vřim drugim v sebi nalego (Anlage) iméti, de se je bolésin prime; od tod pride, de dobí postavim ismed 3 konj, ki so bili vři enimu usroku, prehlajenju podversheni, vsak drugo bolésin: eden koliko, drugi oterpnořt nóg, trétji pluzhnizo, — kér imá vsak drugo nalego.

Ta naklon, takó bolj lahko kakor drugazhe sbóléti, se imenuje naléga (Anlage) shivine sa bolesin, ktére nalége ali od starosti, rodú, slabotniga ali pa terdniga shivôta, preřtanih bolésin ali pa od drusih okoljřtáv shivine pridejo.

To se mora nar pervo véditi, de se more mozh (Wirkung) shkodljivih unanjih usrokov, kakor je prav, presódití. Pri shrebetu postavim prehlajenje nepotrebuje biti velíko in vender prezej kevshih in smolíko dobí. — Sakaj? ker imajo konji v mladostni starosti nar vezhji nalégo sa smolíke. —

Mislím, de si me doslej rasumil in usroke bolésin ti bom sdaj rasloshil, kí so v shkodljivih unanjih okólnostih in rezhéh.

Svitloba in tamôta.

Prevezh svitlôbe in pre velíka tamôta konjem, posébnó v shtalah, shkodje.

Prevezh svitlôbe shgázhe ozhí in jih slepí, pa tudi moshgánam shkódje, ki se s ozhmí vkup der-shé, od todi *kervave ozhí*, méshzna ali druga slepôta, kolar, vezhi dél od shkodljivosti svitlôbe pridejo. —

Kdór pa svoje konje v tamôtne shtale sapéra, storí, de njih nenavajene ozhí po tém pri délu na svitlim, posebno po simi na snegu svitlobe nemorejo prestati in vse gôri imenovane bolésni dobé.

Prosim vas, prevdarite to dobro.

Vrozhína in mras.

Obé ste shkodljivi v obilnosti. Shtalna, she bolj pa polétna vrozhína naredí pót, vdebéli kri, jo shéne v glavo, stori kolar, naredí bolesin v jetrah in v zhrevih in prav velíkokrat kuge vsake sorte, med kterimi tako imenovan, filno nevarni ovzhéz na vranzi ali zherni sajovez vezhi dél od prevelike vrozhine pride. Skushaj tadaj svojo shivino pred vrozhino varovati, delaj jim po léti shtale hladné, delaj v narvezhji vrozhini s njimi bolj v jutru in proti vezheru in nozhi; privoshi jim med délam, zhe je mogózhe, od zhasa do zhasa hladno sénzo in hladi jih s merslo pijázho.

Vézhi mras stori prehlajenje in bolésni vsake forte; simfski mras pa dá posebno kashelj, kevshih, bolésin v gerlu in pluzhih. Vezhéni hlad v pomladi in v jeséni po prezéj tóplih dnévih usrokuje ravno take bolesni. Šilno shkodljivo je pa, zhe mersel srak shivino lé nékam sadene, zhe postavim na sapi stojé, ki skosi vrata, ókna i. t. d. vlézhe, in zhe so she poprej vrozhe bile. Varuj jih pred tako sápo, kakor pred nevarnim psam.

Sràk (Luft).

Od mrasa in toplôte sraka ali lufta smo ravno sdaj govorili in se s njih shkodljivostíjo sosnanili. Rasun téga sná pa srak she drugazhe shkodljiv biti, postavim skosi shkodljivo paro ali soparizo v shtali, skosi strupene kadila in kushnosti (Ansteckungsstoffe), ki se v sraku snajdejo.

De je srak v soparnih shtalah filno shkodljiv, fi she slishal. Srak skosi gnilézhe in druge pare poshkódovan se tudi po duhu sposná, ki te ima svari, shivino v takim sraku pulhati. De je pa srak kushen, se na tem sposná, de je she *vézhi* konj ob *tistim* zhasu na *tisti* bolésni sbolélo; po tém se imá tako ravnati, kakor ti bom pri posameznih bolésnih povédal.

Vetrovi.

Ti so vezhkrat usroki bolésni. Burja in séver prineseta kevshih, bolésni v gerlu in v pluzhih in sploh udne bolésni. Pri možnim sahódnim ali tudi deshévniim vetru ni nikakih posebnih bolésin ispasiti, rasun kar bi utegnilo prehlajenje od deshjá mordé narediti. Opomnil fim shé shkodljive možhi take sápe, ki samo nékam shivino sadéne.

Nekter vrashin kmet tudi od *hudih vetrov* govori, t. j. takih, ktere kaka zoperniza naredi i. t. d.

pa fléherni, le nekoliko umen in kershanfk kmet vé, de zopernize i. t. d. lé v glavi in v serzu taziga vráshniga zhlovéke tizhé, v kterim nizh dobre vére v boshjo previdnost ne prebiva.

Mersel veter, ki v spoteno in vrozho shivino naglo puhne, je hud veter dosti, de skosi vrata ali okna shivino bolno storí.

To naj fi k serzu vsame tak priproft zhlovek in shivini bo bolj koriftin, Bogu pa bolj dopadljiv.

Shivesh.

Od shivesha in od pijazhe pride gotovo trétji dél bolesin. Od tega smo she obshirneje govorili in zhe vse rezhenó vkup dénemo, najdemo, de shivesh ali: 1. savoljo obilnosti, 2. savoljo pizhlosti, 3. savoljo neprebavljivosti, 4. savoljo vlastnosti, ki vrózhino delajo, 5. savoljo nesnashnosti ali ozhitniga spridenja, 6. savoljo pre nagliga premenenja in 7. savoljo neródniga futranja shkodje.

Shtalé.

Kako velikokrat shtalé pri tvoji shivini bolésni delajo, fim ti she shiroko rasloshil in mislim, de nisim boba v steno metal, ko fim to uzhíl; nepotrebno je tada j to ponavljati, kér pametnim ljudém ene rezhi ni potrébno dvakrat praviti.'

Shkodljivo sdravilo, kakor: Pufshanje.

Navadno mislijo, de se mora, kadar se pomlad verne, pufhati, de bi se kri shivine ozhištila, de bi se prihodne bolesni odvrazhale i. t. d.

Pa to, ljubi moj, je sló napzhno; zhe se pri konju nikaka bolesin ne kashe. Kter pametni sdravilnik more tudi kaj taziga svetovati? Ali ne veste, de je kri vir shivlenja, de je v kervi sdravje, mozh in shivlenje?

Réf je, zhe gréfh h kakimu vřakdajnimu kova-zhu v vafi in ga vprařhafh, zhe bi ne bilo dobro konju puřhati in on to sná, ti bo gotovo rékeř vse-laj: de je filno dobro! Sakaj? To ti puřtim vganiti.

Zhe se pa konju ref v pomladi kaj na koshi is-puřti, naj bo; kaka dobra řhtupa mu bô pomagala, pa nikar ne miřli, de bi mu s puřhanjem řlabo kri odvsel, sakaj dobra in řlaba kri řta v eni pořódi in vezh dobre kakor řlabe se bo s tem sgubilo, in řla-bořt, otezhêne nogé, rape, gniljoba řtréle i. t. d. řo nařledki od tega.

S eno beřédo, ljubi prijatel, zhe je tvoj konj sdrav in pri mozhi, dobro déla, veřelo soblje; puřti, naj se veřeli řvojiga řhivlenja in ne jemlji mu dragi-ga řoka řhivlenja řamo řavoljo tega, ker je pomlad. Koliko pa puřhanje v *praviř* boléřnih pomaga, te bom pořneje uzhil. řhe enkrat te pa próřim: opuřhaj puřhanje ob nepravim zhařu, ki je tako řhkod-ljivo, zhe ni ali pa zhe je le malo bolán.

Lakřiranje.

Tako, kakor se s puřhanjem neumno pazhijo, se tudi s lakřiranjem godí, ktero pri konjih na vezh viř délaajo. řa bořhjo voljo vař prořim, ne řlabite po nepotrebnim řhelodza in zhrév řvojih sdraviř konj, řamo ker řte od beďařtiř ljudi řliřhali, de se s tem kri konjem ozhiřti. Kdo pa kri divjiř sverin v gojs-déh in v hribih zhiřti? Poglejte divje sverine, sdrave ořtanejo, ker jih nihzhe ne ořdravlja, jim nihzhe řa lakřiranje ne daje, jim nihzhe ne puřha.

řnano je, de řo angleshki konji naj bolj kolikam podverřeni in de jih veliko řavoljo téga pogine. řa-kaj? řató ker jih hořhejo tam s lakřiranjem *řa řir na řkuřhnjo* bolj lahke řtoriti, in po tem tolikokrat v řmertne kolike padejo.

Zhiſhenje gobza.

Druga neumna navada je, konjem gobze vezhkrat zhiſtiti.

De le konj ne shrè, se mu gobež ozhiſti, sobjè popilijo, kèr ljudjè miſlijo, de ſavoljo téga shrèti nezhejo. Pa v ſtó pótiſ ni petkrat pametniga usroka k temu opravljenju. Nar poprej naj se na tanko pregleda, ſakaj konj shrèti nezhe, in ne ſamo v gobzu in v ſobéh ſe bo usrok vidil. Po takim opraviſu bo konj tako martran ſhe mènſ mogel jèſti, pa koga hozhe to ſhkodovati? kovazh je denarje ſa ſvoje ſdravljenje v moſhno ſpravil in zhe to opravilo tudi konju ſhkodje, njemu je pomagalo.

Nektere nerodne opravila v góbzu.

Ravno tako nepripravno je góbez boſti in ſhgati. Zhe ſe ti ſdi, de imá konj otezheno *naduſtje* ali *nebó* in de ſavoljo téga ne more lahko jèſti, ſi v smóti; ſaj ne jè ſ goltanzam, ſhe mènſ pa ſ njim svézhi, temuzh ſ koſhniki. De pa vzhafi naduſtje ſa reſnimi ſobmi réſ otezhe in tako imenovano *shabo* (Frosch) ſtori, ſte dve rezhí krive: namrezh nezhéden ſhelódez in to ſe ſ lakſiranjem odpravi; in *prememba sób*. Tukaj je ſobno meſo nekoliko oteklo in boleſtno, dokler ſobjè ne iſpadajo, tukaj ſamo poterpeſhljivoſt in nekoliko hladézhe in ſhléſaſte pi-jazhe in mehke kerme ali futra pomaga, poſébnó nekoliko otróbov. Bodenje v gobež vézhi del nizh drusiga ni, kakor odertíja, nad ktero imajo terdoſerzhni kovazhi dopadajenje.

Strupovi.

Štrupovi vzhafi nar nevarnejſhi bolesni delajo.

Šleherni ſtrup prime ali ſhelodez in zhreva ſkoſi ſvojo oſtiroſt, ker jih vname, ſoſhgè, priſadne nare-

dí, — ali pa bolj moshgane prevsane, ker shivino omami, omotizhno, vzhafi divjo stori in umori.

Med hude strupove se shiteje: Misfiza, risfpet, hudizhevo olje, solni duh ali salzgajst (Salzsäure) huda voda ali fhajtvafer (Salpetersäure) shgano frebro, in veliko sélifh, kakor postavim mlezhek (Wolfsmilch) slaténzhje (Hahnfuss) jesenski podlefk ali ufhivez, pavzhniki (Küchenschelle), dresen (Wasserpfeffer), teloh (Nieswurcz) i. t. d.

Konj bolj rédko do strupa pride, ker mènj na pasfo hódi in sploh strupénih sadeshev ali sélfh ne vshiva, rasun v filni lakoti. Pa vender se konju v sledezbih prigodkih vezhkrat savdá:

1. S ojstrimi arznijami sa lakfiranje, postavim: s salnitarjem, lopatiko (Aloë), s shtalovzam (Steinöhl), zhe se jim téh rezhí prevezh dá i. t. d., od kterih je shé vezh konj poginilo.

2. S misfizo (Arsenik), ktero nekteri vosniki nalafh svojim konjem dajejo, de bi jim po svoji pameti vezh mozhi dali. Hako se vender ti ljudje goljfajo. Kdor dalj zhafa misfizo po meri daje, stori konje bolj napéte in tako misli, de so konji réf bolj debéli in mozni. Zhe se pa kadaj konju vezh misfize da, kakor navádno, konj v tej prizhi pogíne.

3. S kiflinami (Säuren), kterih konji sploh ne isterpé. Tako je ozet ali jesfh, selniza in voda od putra ali pinjena voda, ki drugim shivinam nizh ne shkodje in poslédnja she svinje redí, konjem po mnógih skushnjah naj nevarnejshi strup, ker se od njih prísad v shelodzu in v zhrevih naredí.

Kushnosti (Ansteckungstoffe).

Nektere kushne rezhi, ktere vzhafi kakor srak, vzkafe pa kakor materja od eniga konja na drusiga preidejo in ravno tisto bolesin usrokujejo, se *kush-*

noſti imenujejo, ki ſe od ſhtale do ſhtale, od kraja do kraja, od deſhele do deſhele raſſhirjajo. Pri konju ſo poſebno kuſhna ſmolíka (verdächtige Drüſe), ſmerkelj, podkóſhni ogerzi, garji ali luſhaji in gniljobne merslize (faulige Fieber). Od téga ſe bo v poglavji od poſámemſnih boléſin vezh govorilo.

Nezhédnoſt kóſhe.

Raſloſhil fim ti ſhé, kako de nezhédnoſt kóſhe ſhkodje in raſne bolesni poſebno oſipke na koſhi (Hautausschläge) dela, ſgol slêgi (Übel), ki ſe dajo lahko odverniti, zhe ſe ſhtrigelj in kertazha ne ſmili.

Marfiktere rezhí, kakor: Štiſkanje, pahanje, vdarjanje, padenje, bitjè, bodenje, reſanje, ſtrelanje i. t. d. ſo tudi vezhkrat manjih, vezhkrat pa ſmertnih boléſin krive.

Zhervizhi in glifte v ſhelodzu in zhrevih.

Te ſhivali pridejo v zhaſi od ſunaj v ſhivíne ſhivôt, kakor ſerſheni (Brensen) v ſhelodez, ali ſe pa v ſhelodzu in v zhrevih ali v druſih délih ſame od ſebe ſaredé, bres de bi od ſunaj va-nje priſhke.

K frézhi niſo zhervizhi v ſhelodzu ali glifte v zhrevih tako nevarni, kakor ſizer ljudjé miſlijo; torej vaſ proſim, ljubi moji, ſavoljo teh ſhivál ne prevezh ſkerbi ſi delati in nikár jih ſ narbolj ſhkodljivimi pomózhki ne preganjajte, ker bi ſ tém lahko ſhelodez in zhréva vtegnili unéti, glift bi pa vender ne pregnali.

Toliko ſe ſliſhi od kólik ſavoljo glift govoriti: jes vam povém, de fim ſe ſkosi 7 lét ſléherni dan ſ nar ménj petdeſetimi bolnimi konji vpéral, pa nikdar mi ni bilo potreba, ſavoljo glift ſdravil dajati; boléſin vezhi dél od drugód, kakor od glift pride. Šerſhenovi zhervízhki, kterih ſe doſlikrat po 100 v

konjskim shelodzu dóbi, so konjem prav malokdaj nadléshni.

Pokoj in premikanje (Ruhe und Bewegung).

Obóje fhkódje, kakor tudi bres mene véste, zhe je zhes méro. Od obojiga fim shé govoril; torej bi bilo nepotrebno, shé kaj ponavljati. „Pravizhni se usmili svoje shivine“ — torej jo varvajte bolno, — samo tó vam hozhem she v spomín nasaj poklizati.

Strafti (Gemüthsbewegung).

Veliko je unajnih okólnost, ki konja vlastno poprimejo in tako rasne bolésni delajo. Ne bom vam s shirokimi besedami tega pravil, kar vam je snáno, faj val vlastna skushnja uzhi, de strashenje in strah, shalost in dolgozhasnost, bolesni déla; samo nevkretnosti konj val hozhem poséбно opomniti, ki je gotovo prav velikokrat nasledek nerodniga, neusmiljeniga ravnanja s kónji in prav velikokrat strah in strashenje stori.

Tako si sdaj, ljubi prijatelj vidil, koga vse more bolesni storiti; dobro to premisli k svojimu pridu; sakaj she enkrat ti ponovim, kar fim she v sazhétku rékel: Ta je nar boljshi in nar zenejshi sdravilnik, ki vé shivino bolésni obvarvati.

§. 17.

Kaj se imá pred vřim pomisliti, kadar kak konj sboli?

Zhe ti kak konj sbolí ali je she dolgo bolán, morash vselaj, preden se sdravljenja lótiřh, umniga zhloyeka pred vřim vprashati: zhe je shivína toliko

vrédna, kolikor bi sa futer, fkerb, sdravila in sa to, de se konj ne dà vpotrebovati, imél isdati; — sakaj velikokrat preséshe, postavim pri dolgo terpézhih kopítnih bolesnih, vse tó zéno takiga bolniga konja; bolje je po takim, taziga koj konjazhi isrozhiti, ker se po takim ne prihranijo samo denarji sa sdravila, temuzh zhe koj (to se vé, de je fhkoda vselej tukaj) drusiga konja kupish, vender futer in delo ni sapstojn in fhkódo bosh bershejsi in lagleje poravnal.

Torej prevdari in prerajtaj dobro tó, zhe konja le samo savoljo potrebe in ne savoljo veselja redish!

§. 18.

Nekoliko vashnih besedi, kako bi se she mertvi konji v dnarje spraviti mógli.

V prejšnjih zhafih so ljudjé v mnogih deshelah konjsko mesó jédli, in spét so sazhéli starejsi pa vender sdrave ali savoljo polomljenih kostí, ki se ne dajo vezh sazelíti, i. t. d. umorjene konje povshivati; sakaj mesó je dobro in sdravo tako, kakor vsako drugo starejsi kravje mesó. In sakaj bi se nam tudi mesá konja, ki nar zhištejsi kermo ali futer vshíva, gnufilo? Le navada je, de ga ne jemo in zhe navado spét dobímo, ne bó nobeden nizh proti temu rékel.

Moja volja ni, ravno od vshivanja konjskiga mesá od ljudi govoriti; temuzh le na to zhem saverniti, de se s mesam mertvih kónj, zhe niso od kake jezhe ne ali krushne bolesni zerknili, prav dobro preshizhi pitati dajo, kar se je she v mnogih skufhnjah dobro iskasalo in kar so nektere deshelske gosposke tudi priporozhile. Jes vam povém, de bo zhaf pritekel, in ni vezh dalezh, de ne bo vezh konjadirzov treba, ker

bo vsak gospodar svojo shivino tudi v mertvim stanu, kolikor bo mogel, k svojimu pridu skušhal obrazhati. Meso bo sa shivesh presfizhev in velizih pšov; mast bo sa vosove masati, sa strojbo usnja í. t. d. dobra; kosha, repovi in dlaka se shé lahko prodajajo; košti v moko stolzhene bodo sa gnojilo; hruštanez, shile, i. t. d. bodo limarji jemali; sakopane zhreva dobro semljo gnojé. Glejte vse se da s pridam vpotrebovati in mertvi konj she lahko veliko goldinarjev vershe. Zhaf bo pritekel, de se bodo zhudíli, de smo toliko dobizhkov is rók ispuštíli; kakor se bo tudi sdaj marfikdó ismed val zhudil nad tem, kar sim ravno od vpotrebovanja mertvih konj govoril. Šila narbolji uzhi.

§. 19.

Zefarske postave pri kupovanji kónj.

Konji so mnogim pomankanjem podversheni, ktere so njih rabi pri kmetovanji zló ali pa vezhi dél na póti. Sa to postave kmetovavza sgubizhkov varvajo, ki so toliko potrebnejshi, kolikor se tak bolehen stan vselaj ne dá sposnati in ga sviti prodajavzi tudi prav pripravno sakrivajo.

Po zefarskih avstrijskih postavah vse bolésni, ki se v prvih 24 urah po kupzhiji rasodenejo in v toshbi raskashejo, kupzhijo rasderó in zhe shivina v tem zhafu pogine, fhkoda prodajavza sadéne, zhe bolesin ali smert ozhítno is krivize noviga gospodarja, t. j. kupza, ne pride.

Ravno tako pri sledezhih bolésnih kupzhija nizh ne veljá in prodajavez mora konja nasaj vséti, zhe se fkosi postavno ogledavanje iskashe, de je konj bolán in zhe kupez zhafo, ki je sa vfako bolesin od postave odmerjen, ne samudí.

Te ofnère bolésni se imenujejo poglavitne, in zhaš, v ktérim se konj s njimi obloshen nasaj vseli móra, je po zefarških postavah tá:

Kushna smolika (verdächtige Drüse)	}	ima 15 dní zhaša.
Šmerkeli		
Nadúha		

Kolar	}	imájo 30 dní zhaša.
Vpórnost ali šhtatljivošt (Stättigkeit)		
Mézhinošt (Monatblindheit)		
Zherna ali notrajna mréna (Schwar- zer Stahr)		
Podkóshni ogerzi (Wurm)		

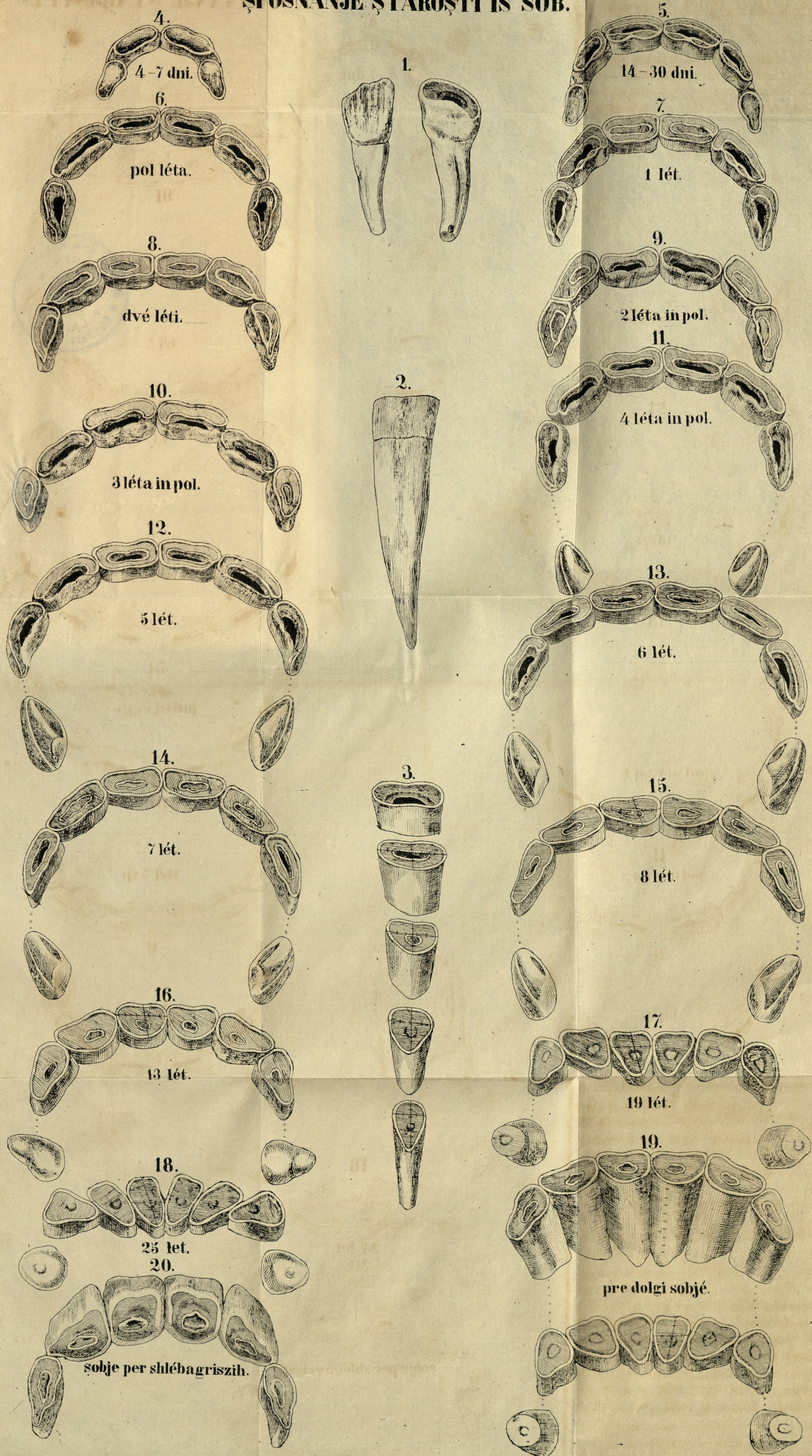
§. 20.

Šklèp.

In tako mišlim, de fim vam, ljubi moji kmetovavzi s tém pervim délam koristne bukvice sa filo in pomozh v roke podal in de me bodete v uku od posamešnih bolesin, kter bo v drugim délu po mogožosti kmalo sledíl, losheje sastopili, kér vas zhem de si bote mogli, zhe vam ne bó nikjér shivinski sdravilnik pri roki, sami pametno pomagati.

ŠPOSNÁNJE ŠTAROŠTI IS SOB.

Lic King

